

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ВІДВІДУВАННЯ НПМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Розроблено у співпраці з Офісом
Уповноваженого Верховної Ради
України з прав людини

Проект Ради Європи
«Підтримка впровадження
європейських стандартів захисту
прав людини в Україні»

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Методичні рекомендації укладені
Наталією Гурковською.

*Ця публікація розроблена за
фінансової підтримки Ради
Європи. Погляди, викладені в цьому
документі, є відповідальністю його
автора і можуть не співпадати з
офіційною політикою Ради Європи.*

Дозволяється відтворення уривків
публікації (до 500 слів) за умови
некомерційного використання,
збереження цілісності тексту,
контексту та надання повної
інформації, що не повинна жодним
чином вводити читача в оману
щодо характеру, обсягу чи змісту
тексту. Необхідно обов'язково
зазначати джерело тексту:

«© Рада Європи, рік видання».

Усі інші запити щодо відтворення
або перекладу цієї публікації
або будь-якої її частини повинні
адресуватися Директорату
комунікацій Ради Європи
(F-67075 Strasbourg Cedex або
publishing@coe.int).

Уся інша кореспонденція щодо цієї
публікації повинна направлятися
до Головного Директорату з прав
людини та верховенства права.

Верстка, дизайн обкладинки:
«K.I.C.»

Council of Europe Publishing
F-67075 Strasbourg Cedex
(<http://book.coe.int>)

© Рада Європи, 2024

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**щодо проведення відвідування
НПМ Територіальних органів
Державної міграційної служби
України**

2024

Зміст

Список абревіатур і скорочень.....	4
Розділ 1. Опис місць несвободи.....	5
Розділ 2. Стандарти забезпечення прав осіб в територіальних органах ДМС...	12
Розділ 3. Проведення моніторингового відвідування	15
3.1. Підготування та початок проведення відвідування.....	15
3.2. Спілкування з керівником (заступником керівника) територіального органу ДМС	17
3.3. Виявлення порушень прав людини.....	20
3.4. Особливості проведення інтерв'ю із доставленими / затриманими іноземцями та ОБГ	57
3.5. Огляд приміщень	58
3.6. Підбиття підсумків за участю керівництва	59
Додатки.....	62
Додаток 1. Алгоритм дій у разі виявлення ознак неналежного поведження....	62
Додаток 2. Анкета для спілкування з іноземцями та особами без громадянства.....	63
Додаток 3. Анкета фіксації результатів відвідування НПМ для цього типу місця несвободи.....	65
Додаток 4. Нормативно-правові акти, що визначають права осіб, які утримуються в місці несвободи та регулюють діяльність закладу	75
Додаток 5. Рекомендації щодо заповнення звіту	85

СПИСОК АБРЕВІАТУР І СКОРОЧЕНЬ

АРТ — антиретровірусна терапія

Автозак — спеціалізований автомобіль, обладнаний для перевезення затриманих осіб

БВПД — безоплатна вторинна правова допомога

ДБН — державні будівельні норми

ДМС — Державна міграційна служба України

ЄРДР — Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЕКЗК — Європейська конвенція про запобігання катуванням чи не-людському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню та Протоколи

ЄКПЛ — Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколи

ЄПП — Європейські пенітенціарні правила

ЄСПЛ — Європейський суд з прав людини

ЗПТ — замісна підтримувальна терапія

КЗК — Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи не-людському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню

КМУ України — Кабінет Міністрів України

КПП — контрольно-пропускний пункт

КПК України — Кримінальний процесуальний кодекс України

КУ — Конституція України

КУпАП — Кодекс України про адміністративні правопорушення

МОЗ — Міністерство охорони здоров'я України

МВС — Міністерство внутрішніх справ України

Мін'юст — Міністерство юстиції України

НПА — нормативно-правові акти

ОБГ — особа без громадянства

ООН — Організація Об'єднаних Націй

ПТПІ — Пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, Державної міграційної служби України

ПТРБ — Пункт тимчасового розміщення біженців

СНІД — синдром набутого імунodefіциту

Розділ 1

ОПИС МІСЦЬ НЕСВОБОДИ

Державна міграційна служба України (ДМС) — центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовує та координує Кабінет Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Основні завдання ДМС такі:

- ▶ реалізація державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів;
- ▶ внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Відповідно до [Постанови КМУ від 20.08.2014 № 360](#) «Про затвердження Положення про ДМС України» на ДМС покладено обов'язки та завдання (в межах повноважень місця несвободи):

- 1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх Міністрові внутрішніх справ;
- 2) проводить аналіз міграційної ситуації в Україні, проблем біженців та інших категорій мігрантів, розробляє поточні та довгострокові прогнози із зазначених питань;
- 3) у межах компетенції провадить питання прийняття до громадянства України і про припинення громадянства України та подає відповідні документи на розгляд Комісії при Президентові України з питань громадянства, а також забезпечує виконання рішень Президента України з питань громадянства;

- 4) приймає відповідно до законодавства рішення про встановлення належності до громадянства України, оформлення набуття громадянства України та їх скасування;
- 5) готує подання щодо встановлення квоти імміграції;
- 6) організовує роботу з провадження за заявами про надання дозволів на імміграцію і поданнями про скасування дозволів на імміграцію та виконання прийнятих рішень і в передбачених законодавством випадках приймає рішення про надання дозволу на імміграцію, про відмову в наданні дозволу на імміграцію, про скасування дозволу на імміграцію;
- 7) бере участь у межах, визначених законодавством, у розв'язанні питань трудової міграції та питань, пов'язаних із навчанням в Україні іноземців та осіб без громадянства;
- 8) здійснює оформлення, обмін і видачу іноземцям та особам без громадянства посвідки на постійне проживання, посвідки на тимчасове проживання, пересилає, визнає недійсними, скасовує, вилучає та знищує такі документи у передбачених законодавством випадках;
- 8⁻¹) здійснює оформлення, обмін і видачу особам без громадянства посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон, пересилає, визнає недійсним, вилучає та знищує такий документ у передбачених законодавством випадках;
- 9) приймає рішення про продовження строку перебування, про відмову в продовженні строку перебування, про скасування продовження строку перебування та про скорочення строку перебування, а також продовжує строк тимчасового проживання іноземців та осіб без громадянства на території України;
- 9⁻¹) приймає рішення про добровільне повернення або примусове повернення іноземців та осіб без громадянства в країну походження або третю країну, про примусове видворення іноземців та осіб без громадянства з України, рішення про поміщення до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, про реадмісію, про заборону в'їзду іноземцям та особам без громадянства в Україну, здійснює заходи, пов'язані з примусовим поверненням / видворенням іноземців та осіб без громадянства з України;
- 9²) приймає рішення про визнання / відмову у визнанні особою без громадянства, зупинення / поновлення / припинення розгляду

- заяви про визнання особою без громадянства, про продовження строку розгляду заяви про визнання особою без громадянства, про скасування рішення про визнання особою без громадянства, а також видає довідку про звернення за визнанням особою без громадянства, продовжує строк її дії та вилучає її;
- 10) здійснює оформлення, обмін і видачу громадянам України документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, пересилає, визнає недійсними, вилучає та знищує такі документи в передбачених законодавством випадках;
 - 11) здійснює ідентифікацію осіб, зокрема тих, які звернулися із заявами про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні, а також іноземців та осіб без громадянства, які втратили документи, що посвідчують особу, та підлягають видворенню або реадмісії;
 - 12) виконує функції замовника з виготовлення та постачання бланків документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, і документів, що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус, а також товарів, робіт і послуг для забезпечення створення і функціонування Єдиного державного демографічного реєстру;
 - 13) здійснює розроблення зразків заяв про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, та довідки про звернення за захистом в Україні;
 - 14) приймає рішення про відмову в прийнятті заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, про відмову в оформленні документів для розв'язання питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, про задоволення скарги, про відхилення скарги, про залишення скарги без розгляду, про оформлення документів для розв'язання питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, про припинення розгляду заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, про відмову у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, про зобов'язання територіального органу ДМС повторно розглянути заяву про визнання біженцем, про визнання особою, яка потребує додаткового захисту, про втрату статусу біженця / додаткового захисту, про позбавлення статусу біженця / додаткового захисту, про скасування рішення

про визнання біженцем / особою, яка потребує додаткового захисту, про відсутність підстав для втрати / позбавлення статусу біженця / додаткового захисту, про відсутність підстав для скасування рішення про визнання біженцем / особою, яка потребує додаткового захисту, про виправлення помилок / неточностей, про позбавлення тимчасового захисту та в передбачених законодавством випадках розглядає скарги на такі рішення і скасовує їх у разі, коли вони були прийняті з порушенням законодавства;

- 15) збирає та аналізує інформацію про наявність у країнах походження біженців та осіб, які потребують додаткового та тимчасового захисту в Україні, умов, за яких такий захист надається;
- 16) надсилає компетентним органам влади інших держав запити щодо наявності в таких державах членів сім'ї осіб, які подали заяви про визнання біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, чи яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, і правових підстав для возз'єднання сімей;
- 18) вживає в межах компетенції заходів для сприяння реалізації прав біженців та інших категорій мігрантів;
- 19) здійснює оформлення, обмін і видачу іноземцям та особам без громадянства посвідчення біженця, посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту, посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист, проїзного документа біженця, проїзного документа особи, якій надано додатковий захист, пересилає, визнає недійсними, вилучає та знищує такі документи в передбачених законодавством випадках;
- 20) видає проїзні документи іноземцям та особам без громадянства, яких визнано біженцями іншими країнами — учасниками [Конвенції про статус біженців](#) 1951 року та/або [Протоколу щодо статусу біженців](#) 1967 року;
- 21) забезпечує функціонування пунктів тимчасового розміщення біженців та пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні;
- 22) бере участь у реалізації державної політики у сфері волонтерської діяльності щодо надання допомоги біженцям;
- 23) подає МВС для подальшого внесення Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо необхідності прийняття рішення про тимча-

- совий захист (припинення тимчасового захисту), веде реєстрацію осіб, яким надано такий захист;
- 24) контролює здійснення органами реєстрації реєстраційних дій та у разі виявлення порушень законодавства надсилає відповідному органу реєстрації припис про вжиття необхідних заходів та усунення виявлених порушень, який обов'язковий до виконання;
- 24¹) надає органам реєстрації методологічну та технічну допомогу в забезпеченні взаємодії між реєстрами територіальних громад;
- 25) веде облік осіб, що звернулися із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, які визнанні біженцем або особою, що потребує додаткового захисту, яким відмовлено у визнанні біженцем або особою, що потребує додаткового захисту, які втратили статус біженця / додатковий захист, яких позбавлено статусу біженця / додаткового захисту, стосовно яких рішення про визнання біженцем / особою, яка потребує додаткового захисту, скасовано, осіб, які звернулися із заявою про визнання особою без громадянства, стосовно яких прийнято рішення про визнання або про відмову у визнанні особою без громадянства та про скасування рішення про визнання особою без громадянства, осіб, стосовно яких прийнято рішення про встановлення, оформлення належності до громадянства України, осіб, які набули, припинили громадянство України, осіб, стосовно яких здійснюються провадження за заявами і поданнями з питань громадянства України та виконання прийнятих рішень, а також забезпечує ведення обліку осіб, які подали заяву про надання дозволу на імміграцію, та осіб, яким надано такий дозвіл на імміграцію, відмовлено в його наданні або прийнято рішення про скасування дозволу на імміграцію;
- 26) здійснює розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю ДМС, її територіальних органів та територіальних підрозділів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління;
- ...
- 30¹) забезпечує роботу ситуаційного центру ДМС;
- 31) здійснює відповідно до закону заходи щодо запобігання та протидії нелегальній (незаконній) міграції, іншим порушенням міграційного законодавства;

- 32) здійснює міжнародне співробітництво, бере участь у розробленні проєктів та укладанні міжнародних договорів України з питань громадянства, міграції, біженців, осіб, які потребують інших форм захисту, реєстрації фізичних осіб та реадмісії, забезпечує в межах своїх повноважень виконання укладених міжнародних договорів України, здійснює заходи із залучення міжнародної технічної та іншої допомоги згідно із законодавством України, забезпечує прийом, супровід, протокольні та організаційні заходи із делегаціями іноземних держав, міжнародних організацій, експертних місій, зокрема в рамках європейської та євроатлантичної інтеграції, які прибули до України з питань, що належать до компетенції ДМС;
- 33) здійснює відповідно до закону державний контроль за дотриманням законодавства у сферах міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів у передбачених законодавством випадках, притягає порушників до адміністративної відповідальності;
- ...
- 36³) проставляє апостиль на документах, які видають ДМС, її територіальні органи та територіальні підрозділи, що стосуються сфери міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів;
- ...
- 38) виконує в межах повноважень, передбачених законом, правозастосовні та правоохоронні функції;
- 39) здійснює інші повноваження, визначені законом.

ДМС здійснює свої повноваження безпосередньо і через утворені в установленому порядку територіальні органи та територіальні підрозділи, зокрема міжрегіональні. На утворені територіальні органи та територіальні підрозділи ДМС може покладатися виконання окремих завдань за міжрегіональним принципом.

Ці методичні рекомендації для моніторів, що здійснюють відвідування НПМ територіальних органів Державної міграційної служби України, що утворені як юридичні особи публічного права відповідно до [Постанови КМУ від 15.06.2011 р. № 658](#).

Діяльність територіальних органів координують голови місцевих держадміністрацій і сприяють їм у виконанні покладених на ці органи завдань¹. Завдання територіальних органів — реалізація повноважень міністерства та іншого центрального органу виконавчої влади на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Територіальні органи утримуються коштом державного бюджету. Штатний розпис і кошторис територіальних органів центрального органу виконавчої влади затверджує керівник центрального органу виконавчої влади.

¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-2011-%D0%BF#top>.

Розділ 2

СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСІБ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОРГАНАХ ДМС

ЄКПЛ гарантує забезпечення прав людини особам, незалежно від їхньої країни походження, громадянства, статусу іноземця або особи без громадянства, шукачам притулку тощо:

- ▶ право на життя та здоров'я;
- ▶ абсолютну заборону проявів будь-яких актів насильства — катування, жорстокого або нелюдського чи такого поведження або покарання, що принижує гідність; зокрема право на гідні умови утримання, право на належну медичну допомогу, право на повагу до честі та гідності; держава має право вести контроль за в'їздом, перебуванням та переміщенням іноземців. Однак видворення державою може порушувати питання за [статтею 3 ЄКПЛ](#) і, як наслідок, тягнути за собою відповідальність держави в разі, коли продемонстровані серйозні доводи на користь того, що відповідна особа в разі депортації зіткнеться з реальною загрозою бути підданою поведженню всупереч [статті 3 ЄКПЛ](#);
- ▶ абсолютну заборону примусової праці, якщо нема судового зобов'язання;
- ▶ заборону дискримінації;
- ▶ право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути позбавлений свободи, крім випадків і відповідно до процедури, встановленої законом.
- ▶ право на справедливий судовий розгляд; зокрема право на захист самостійно обраного захисника чи із системи БВПД; право на ознайомлення з усіма власними матеріалами як судової, так і особової справи; право на звернення та оскарження;
- ▶ право на повагу до приватного та сімейного життя; зокрема на спілкування та побачення із родиною та близькими; право на возз'єднання з родиною; право на кореспонденцію та звернення; право на недоторканність місця фактичного проживання;

право на конфіденційне листування на підставі закону та лікарську таємницю;

- ▶ право на свободу думки, совісті та релігії та право на свободу вираження поглядів, право на свободу об'єднання, якщо заборона не передбачена судовим рішенням;
- ▶ право на шлюб та мирне володіння майном;
- ▶ право на освіту;
- ▶ тощо.

Іноземці та особи без громадянства зберігають усі права, якщо за рішенням суду або адміністративного органу, на підставі чинного національного законодавства, вони не були обмежені. Обмеження, накладені на іноземців та осіб без громадянства, повинні бути мінімально необхідними та відповідати тій обґрунтованій меті, з якої вони застосовувались. Утримання будь якої особи в умовах, які порушують права людини, не може бути виправдане нестачею ресурсів.

Найвразливіші особи без громадянства, неповнолітні іноземці, що подорожують зі своїми родинами або без супроводу та особи, що шукають притулку. Основними проблемами залишаються відсутність наповненості реєстрів перекладачів, невизнане затримання, неможливість отримати юридичну допомогу та вчасно оскаржити адміністративне або судове рішення, умови тримання та відсутність приміщень для затриманих у територіальних органах ДМС тощо.

Право на вільне пересування в межах та за межами країни визнається в [Загальній декларації прав людини](#). У статті 13 йдеться про те, що «кожна людина має право на свободу пересування і проживання в межах кордонів кожної держави» і «кожна людина має право покинути будь-яку країну, зокрема свою країну, а також повернутися до своєї країни». Однак немає ніяких міжнародних документів, у яких вибір своєї країни проживання визнано правом людини.

[Конвенція про статус біженців](#) та її [Протокол](#) — універсальний стандарт прав на отримання притулку. Ця Конвенція, також відома як Женевська конвенція (хоча вона не одна з Женевських конвенцій, які мають справу з допустимою поведінкою в разі війни), — основний елемент захисту біженців / біженок. Вона спирається на низку основоположних принципів, передусім на заборону дискримінації, кримінального покарання і заборону примусового повернення біженців / біженок.

[Міжнародна конвенція ООН про захист прав усіх трудящих-мігрантів](#) і членів їхніх сімей — найкомплексніша міжнародна угода у сфері

міграції і захисту прав людини, вона забезпечує доступ до медичного обслуговування та належні умови праці, однакові з громадянами цієї держави.

[Конвенція ООН про статус апатридів](#), захищає права осіб без громадянства.

Розділ 3

ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГОВОГО ВІДВІДУВАННЯ

3.1. Підготування та початок проведення відвідування

Моніторингові візити до місць несвободи відбуваються відповідно до Регламенту організації та здійснення регулярних відвідувань місць несвободи для виконання функцій національного превентивного механізму в Україні, затвердженого [наказом Уповноваженого Верховної Ради України від 02.06.2023 № 60.15/23](#).

Керівник групи НПМ, що його визначає Департамент НПМ або регіональне представництво Уповноваженого:

- ▶ узагальнює та аналізує інформацію про місце несвободи, відвідування якого готується, про результати раніше проведених відвідувань, стан реалізації результатів таких відвідувань, іншу інформацію та матеріали, отримані з різних джерел про можливі порушення прав людини (звернення, повідомлення, публікації в медіа тощо), що мають ознаки катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, визначає тривалість проведення відвідування НПМ, планує його логістичне забезпечення;
- ▶ завчасно (для планових відвідувань не пізніше ніж за 3 календарні дні) надсилає повідомлення про відвідування НПМ на електронні адреси представників громадських організацій, які мають чинні доручення Уповноваженого на право участі у відвідуваннях НПМ, експертів, учених та фахівців, зокрема іноземних, з визначенням дати проведення відвідування, регіону його проведення, типу, спеціалізації місця несвободи, але без попереднього повідомлення про час, а також назву місця несвободи і його адресу;
- ▶ організовує роботу групи НПМ, координує дії інших учасників групи НПМ;

- ▶ безпосередньо перед початком проведення відвідування НПМ проводить інструктаж учасників групи НПМ та розподіляє обов'язки між ними, визначає, з урахуванням пропозицій усіх учасників групи НПМ, завдання кожного учасника.

Учасники групи НПМ на час відвідування НПМ повинні мати при собі такі документи: Уповноважений, представники Уповноваженого, працівники Секретаріату Уповноваженого — службове посвідчення; залучені представники громадських організацій, експерти, вчені та фахівці, зокрема іноземні, — документ, що посвідчує особу, та відповідне доручення Уповноваженого на участь у відвідуваннях НПМ.

Також в учасників групи НПМ можуть бути в наявності необхідні технічні засоби, зокрема для фото- та відеофіксації, а в разі необхідності засоби індивідуального захисту.

[ЄКЗК у 32-й Загальній доповіді СРТ/Inf \(2022\)](#) у [розділі про примусове видворення на кордоні](#) роз'яснює, що з 2009 року КЗК продовжує отримувати численні заяви про жорстоке поводження з іноземними громадянами з боку державних службовців і про відвідування центрів утримання іммігрантів з жахливими умовами. Крім того, він стикнувся з усе більшою кількістю осіб, які стверджували, що їх насильницьким шляхом силою видворили з території країни Ради Європи, без урахування їхніх особистих обставин, уразливості, потреб у захисті чи ризику жорстоке поводження у разі повернення. У [19-й Загальній доповіді СРТ/Inf \(2009\) про гарантії для нелегальних мігрантів, позбавлених волі](#), ЄКЗК зазначив, що незалежний моніторинг місць утримання нелегальних мігрантів — важливий елемент у запобіганні жорстокому поводженню та загалом у забезпеченні задовільних умов утримання. Щоб бути повністю ефективними, моніторингові візити мають бути частими та без попередження. Крім того, органи моніторингу повинні мати повноваження проводити приватні бесіди з нелегальними мігрантами та вивчати всі питання, пов'язані з поводженням з ними (матеріальні умови утримання, протоколи тримання під вартою та іншу документацію, здійснення прав затриманих осіб, охорону здоров'я тощо).

Перешкоджання у відвідуванні:

У разі недопуску учасників групи НПМ до місця несвободи, створення перешкод у роботі групи НПМ, ненадання інформації, копії документів тощо, керівник групи НПМ повідомляє про це відповідного представника Уповноваженого, правоохоронні органи, Департамент НПМ та

складає стосовно особи (осіб), яка(і) перешкоджає(ють) у відвідуванні, протокол про адміністративне правопорушення [за статтею 188–40 Кодексу України про адміністративні правопорушення](#) (невиконання законних вимог Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини), складає повідомлення про скоєння кримінального правопорушення за ознаками злочину, передбаченого [статтею 344 Кримінального кодексу України](#) (втручання в діяльність державного діяча), а після забезпечення працівниками правоохоронних органів умов для безперешкодного проведення відвідування НПМ продовжує розпочате відвідування. У разі виникнення будь якої екстреної ситуації під час НПМ, виникнення загрози життю та здоров'ю учасника групи НПМ, негайно повідомляють про це керівника групи НПМ, Департамент НПМ та правоохоронні органи.

3.2. Спілкування з керівником (заступником керівника) територіального органу ДМС

Керівник групи НПМ на початку відвідування НПМ інформує керівника або інших відповідальних осіб місця несвободи про підставу та мету відвідування НПМ, представляє всіх учасників групи НПМ, організовує пред'явлення ними документів, що посвідчують особу, службових посвідчень та доручень Уповноваженого на участь у відвідуваннях НПМ (для представників громадських організацій), повідомляє про повноваження і завдання учасників групи НПМ, після чого учасники групи НПМ розпочинають відвідування НПМ.

До керівника (відповідальних осіб територіального органу ДМС) доводяться повноваження групи НПМ та проводять ідентифікацію місця несвободи, з'ясовують організаційні форми, форми власності, підконтрольність та підпорядкованість управління, керівництва тощо; визначають кількість та категорію осіб, які перебувають на момент візиту на території ДМС, з'ясовують підстави та терміни перебування (у разі необхідності та в індивідуальних конкретних випадках), а також наявність вразливих категорій осіб (дітей, жінок, осіб з інвалідністю тощо).

Окремо нагадують повноваження НПМ-групи на:

- ▶ безперешкодний огляд будь-яких приміщень, будівель та споруд місця несвободи, вивчення умов перебування (доставлен-

ня, затримання, тримання та поводження з відвідувачами (доставленими (затриманими, утримуваними) в ньому особами, проведення фото- та відеофіксації стану перебування (тримання) осіб у місці несвободи, проявів неналежного поводження з ними, будь-яких фактів порушення прав і свобод людини;

- ▶ опитування без третіх осіб та за умов, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування, будь-яких осіб, які перебувають у місці несвободи, з метою отримання інформації стосовно поводження з цими особами і умов їх перебування (тримання), у разі потреби, при перекладачеві, лікареві, працівниках місць несвободи;
- ▶ опитування інших осіб, які можуть надати інформацію стосовно поводження з особами, що перебувають (утримуються) в місці несвободи тощо;
- ▶ ознайомлення з будь-якими документами та записами з камер відеоспостереження (за їх наявності), зокрема тими, що містять інформацію з обмеженим доступом, отримання їх копій.

Під час першого спілкування з керівником установи керівник моніторингової групи має попросити підготувати таку інформацію:

- ▶ штатний розпис і наявні вакансії;
- ▶ копію графіка роботи;
- ▶ інформацію про результати проведених останніх перевірок діяльності територіального органу ДМС, перевірок та актів реагування наглядових органів (копії перевірок та виконання вказівок, реагування тощо);
- ▶ статистичну довідку за останній рік про кількість затриманих і поміщених до пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, з розподілом за віком (неповнолітні, дорослі), (за категоріями країн походження), кількість примусово видворених (за країною походження та приймаючої країною), кількість тих, хто добровільно покинули територію України за постановою міграційної служби (за країною походження);
- ▶ статистичну довідку про кількість повідомлень за останній рік до центрів / управлінь БВПД щодо затримання з розподілом підстав затримання;
- ▶ статистичну довідку про кількість повідомлень про виявлення дитини-іноземця або без громадянства, розлученої із сім'єю за останній рік. Ознайомитись із матеріалами реагування під час

передання дитини до органу опіки та піклування та відповідному органу ДМС;

- ▶ статистичну довідку за останній рік про кількість осіб, що звернулися за статусом біженця, за тимчасовим захистом за додатковим захистом і кількість відмов за категоріями та кількість осіб, що отримали статус біженця, тимчасовий захист, додатковий захист по країнам походження, за віковим розподілом (неповнолітні, дорослі);
- ▶ статистичну довідку за останній рік щодо кількості винесених постанов про примусове повернення іноземців та осіб без громадянства (з окремим розподілом за статусом) та звернень до суду з позовом про примусове видворення чи затримання з метою ідентифікації (з розподілом: відмовлено, задоволено, в процесі судового слухання, в процесі оскарження), з віковим розподілом (неповнолітні, дорослі);
- ▶ статистичну довідку за останній рік про кількість прийнятих заяв про добровільне повернення, з них за віком (неповнолітні, дорослі), з розподілом за країною походження, третьою безпечною країною (країною прийняття); з розподілом за статусом: іноземці та особи без громадянства, з них добровільно повернутих через взаємодію з міжнародними / національними організаціями та тих, що відмовилися добровільно повернутися з вказівкою причини; з кількістю повернутих за допомогою міжнародних та національних організацій;
- ▶ статистичну довідку за останній рік щодо кількості оскаржень рішень територіального органу ДМС з розподілом до вищого органу та суду; з розподілом: відмови в задоволенні скарги (позову), задоволення скарги (позову), перебування на розгляді або в судовому провадженні;
- ▶ ознайомлення з переліком перекладачів на обласному рівні;
- ▶ довідку про проведення інформаційних кампаній для ознайомлення шукачів захисту з механізмами захисту від дискримінації в Україні, а також спрямованих на формування толерантних настроїв у суспільстві щодо шукачів захисту в Україні;
- ▶ довідку з проведених інформаційно-роз'яснювальних заходів серед іноземців та ОБГ про переваги добровільного повернення над примусовим на виконання пункту Стратегічного плану щодо забезпечення поваги до людської гідності осіб, що повертаються, заохочуючи їх до добровільного повернення;

3.3. Виявлення порушень прав людини

У разі виявлення під час візиту випадків жорстокого, нелюдського поводження, катування, інших порушень прав утримуваних у місці не-свободи осіб, зокрема тих, що становлять загрозу життю та здоров'ю таких осіб, керівник групи НПМ вживає невідкладних заходів до припинення порушення та/або виклику екстрених служб правоохоронних органів, охорони здоров'я, надзвичайних ситуацій, служби у справах дітей тощо та залишається на місці до їхнього прибуття.

Група НПМ документує (фіксує) виявлені ознаки катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, і якщо це можливо, то відповідно до стандартів Стамбульського протоколу².

Якщо виявлені порушення неможливо усунути негайно, то за підсумками кожний учасник групи НПМ доводить до відома керівника місця не-свободи та/або інших відповідальних осіб свої зауваження, виявлені порушення та недоліки.

У разі необхідності керівник групи НПМ заповнює бланки пояснень (додаток 2 до Регламенту ([Наказ Уповноваженого ВРУ з прав людини від 02.06.2023 № 60.15/23](#))³), формулюючи перелік запитань до вказаних осіб та пропонує їм власноручно надати на ім'я Уповноваженого пояснення стосовно фактичної і правової підстави своїх дій та рішень, або занотовує їх відповіді в бланку пояснення, за формою, зразок якої додається, після чого надає його для підписання опитуваній особі, а також сам підписує бланк пояснення у якості опитувача. У разі відмови вказаних осіб надавати чи підписувати пояснення, про це зазначають у заповнених бланках пояснень та відображають у звіті відвідування НПМ.

1. Право на життя та безпечні умови утримання (ст. 2 ЄКПЛ)

Право на життя — основоположне право людини, закріплене в [ст. 2 ЄКПЛ](#). Право кожного на життя охороняє закон. [Стаття 27 КУ](#) наголошує, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від

² <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-06/Istanbul%20Protocol%20in%20Ukrainian.pdf>.

³ <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%2060.15.23.pdf>.

протиправних посягань. [Статтю 50 КУ](#) передбачено право кожного на безпечно для життя і здоров'я. Захист права на життя містить два матеріальні зобов'язання держави: загальне зобов'язання захистити право на життя за допомогою закону і заборону умисного заподіяння смерті, обмежене вичерпним переліком винятків (рішення ЄСПЛ «Босо проти Італії»⁴). Також право на життя містить процесуальне зобов'язання держави провести ефективне розслідування заяв про порушення її матеріального аспекту (Рішення ЄСПЛ «Армані да Сільва проти Сполученого Королівства», § 229)⁵.

Забезпечення укриттям

Під час дії воєнного стану, надзвичайних ситуацій облаштування на території ДМС **захисних споруд** (сховищ і протирадіаційних укриттів, споруд подвійного призначення та найпростіших укриттів) — умова для збереження життя людини. Вимоги щодо створення, утримання, експлуатації та ведення обліку фонду захисних споруд встановлюють [Кодекс цивільного захисту України](#); Порядок створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку, затверджений [постановою Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 № 138](#); [наказ МВС від 09.07.2018 № 579](#) „Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 30.09.2018 за № 879/32331. Захисні споруди (сховища, найпростіші укриття) підлягають забезпеченню обладнанням згідно з додатками 19 (норми оснащення формування з обслуговування захисної споруди), 20 (перелік майна, необхідного для укомплектування захисної споруди), 21 (перелік лікарських засобів та медичних виробів для укомплектування запасів медичного майна в захисних спорудах) Вимог щодо утримання та експлуатації захисних споруд цивільного захисту, затверджених наказом МВС №579.

Разом із тим територіальні органи ДМС, використовуючи вимоги Кодексу цивільного захисту України та внутрішніх наказів, під час сигналу «Повітряна тривога» тимчасово припиняють приймати громадян відділами та структурами ДМС та в обов'язковому порядку просять відвідувачів покинути приміщення установ разом із працівниками, перейти в найближче укриття.

⁴ <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-23338>.

⁵ <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-161975>.

Протипожежна безпека

У приміщеннях територіальних органів ДМС має дотримуватися стан протипожежної безпеки, зокрема вимоги Правил техніки безпеки, а також Правил пожежної безпеки в Україні, затверджених [наказом Міністерства внутрішніх справ України від 30.12.2014 № 1417](#). Не повинна допускатись експлуатація пошкоджених розеток, електрокабелів побутових електроприладів, які втратили ізоляційні здатності, саморобні подовжувачі, що можуть призвести до короткого замикання та пожежі.

На кожному об'єкті відповідним документом (наказом, інструкцією тощо) повинен бути встановлений протипожежний режим, який охоплює: порядок утримання шляхів евакуації; визначення спеціальних місць для куріння; порядок використання побутових нагрівальних приладів; порядок проведення тимчасових пожежонебезпечних робіт; правила проїзду та стоянки транспортних засобів; порядок відімкнення від мережі електроживлення обладнання та вентиляційних систем у разі пожежі; порядок огляду й зачинення приміщень після закінчення роботи; порядок проходження посадовими особами навчання й перевірки знань з питань пожежної безпеки, а також проведення з працівниками протипожежних інструктажів і занять з пожежно-технічного мінімуму з призначенням відповідальних за їх проведення; порядок організації експлуатації та обслуговування наявних засобів протипожежного захисту; порядок проведення планово-запобіжних ремонтів та оглядів електроустановок, опалювального, вентиляційного, технологічного та іншого інженерного обладнання; порядок дій у разі виникнення пожежі; порядок і способи оповіщення людей, виклику пожежно-рятувальних підрозділів, зупинки технологічного устаткування, вимкнення ліфтів, підойм, вентиляційних установок, електроспоживачів, застосування засобів пожежогасіння; послідовність евакуації людей та матеріальних цінностей з урахуванням дотримання техніки безпеки. Працівники об'єкта мають бути ознайомлені з цими вимогами на інструктажах або під час проходження пожежно-технічного мінімуму. Для кожного приміщення об'єкта або групи його приміщень однакового призначення мають бути розроблені та затверджені керівником об'єкта або уповноваженою ним посадовою особою інструкції про заходи пожежної безпеки.

Забезпечення права на життя

[Стаття 2 ЄКПЛ](#) забороняє видворення до іншої держави, якщо є серйозні і доведені підстави вважати, що зацікавлена особа опиниться

там під реальною загрозою смертної кари. У справі ЄСПЛ «Аль Нашірі проти Польщі», яка стосувалася «надзвичайної видачі» осіб, підозрюваних у тероризмі, яким загрожувала смертна кара, Суд постановив, що на момент вивезення заявника з території Польщі існував серйозний і доведений ризик того, що його засудять до смертної кари після розгляду справи військовою комісією, яка вочевидь не могла забезпечити доступ до правосуддя.

У справі ЄСПЛ «Ф. Г. проти Швеції» Суд вирішив, що вислання заявника до Ірану спричинило б порушення статей 2 і 3 не через ризики, пов'язані з його колишньою політичною діяльністю, а через те, що його вислання відбулось би без відсутності оцінки державними органами наслідків зміни ним віросповідання, що становить фактор індивідуального ризику, який заявник не наводив у своєму клопотанні про надання притулку.

Держава завжди буде зобов'язана надати логічні, послідовні та обґрунтовані пояснення в разі, якщо під її контролем (в приміщенні, на території) станеться смерть людини. Позбавлення життя не розглядають як таке, що вчинене на порушення [статті 2 ЄКПЛ](#), якщо воно наслідок лише необхідного застосування сили:

- ▶ для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
- ▶ для проведення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
- ▶ за вчинення правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Обов'язок доказування покладається на державні органи, коли хоч і не доведено, що особу заарештували представники влади, проте можна встановити, що цю особу офіційно викликали (доставили) представники влади, правоохоронних органів, вона зайшла на територію чи в приміщення, що перебуває під їхнім контролем, і відтоді не поверталася. За таких обставин держава має надати вірогідне і належне пояснення того, що сталося у згаданому приміщенні, і довести, що цю особу не затримали представники державних органів, а вона залишила це місце і після цього не була позбавлена свободи.

Окрім того, ЄСПЛ підкреслював, що в усіх справах, коли він не може встановити точні обставини подій через причини, за які об'єктивно відповідальні державні органи, то саме держава-відповідач повинна належно і переконливо встановити хронологію подій і надати вагомі докази, які дали б змогу спростувати твердження заявника («Мансуроглу

проти Туреччини»). Тому в інтересах територіальних органів ДМС встановити технічні засоби відеоспостереження, з архівуванням, унормувати та завести облікові журнали відвідувачів, запрошених, доставлених, затриманих тощо.

Виявлення випадків порушення права на життя. Основні критерії оцінення порушення такі:

- ▶ усі випадки насильницької смерті чи зникнення особи;
- ▶ всі питання із затриманням;
- ▶ смерть під контролем представників ДМС;
- ▶ ненадання медичної допомоги, що призвело до смерті, нема аптечок, сертифікатів з проходження навчання надання домедичної допомоги;
- ▶ самогубство під час перебування під контролем представників ДМС;
- ▶ надзвичайні ситуації;
- ▶ загроза для життя у разі вислання (депортації / видворення, примусове / добровільне повернення);
- ▶ безпечність спорудження та експлуатації об'єктів;
- ▶ наявність укриття (акт прийняття в експлуатацію), алгоритм дій під час повітряної тривоги, затверджений наказом керівництва тощо.

2. Захист від катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання (ст. 3 ЄКПЛ)

Згідно зі статтею 1 Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання⁶ термін «катування» означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюють сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких її підозрюють, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюють державні посадові особи чи інші особи, які виступають як офіційні, чи з їхнього підбурювання, чи з їхнього відома, чи за їх-

⁶ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text.

ної мовчазної згоди. Цей термін не охоплює біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково. Разом із тим визначення «катування» у цій Конвенції може мати ширше трактування чи застосування національним законодавством чи іншими міжнародними договорами.

ЄСПЛ вважає, що для того, щоб підпадати під дію [статті 3 ЄКПЛ](#), акт жорстокого поводження, чи то катування, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, має досягати мінімального рівня жорстокості. Оцінення цього порогу суворості проводиться з огляду на конкретні обставини справи, як-от: тривалість неналежного поводження; фізичні наслідки жорстокого поводження; психічні наслідки; стать, вік і стан здоров'я потерпілого тощо.

Задля запобігання неналежному поводженню, [статтею 10 Конвенції ООН проти катувань](#) та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання мають бути внесені в навчальні матеріали та інформація про заборону катувань до програм підготування персоналу правових органів, цивільного чи військового медичного персоналу, державних посадових осіб, які можуть мати стосунок до утримання й допитів осіб, які зазнали будь-якої форми арешту, затримання чи ув'язнення, або до поводження з ними. Держава вносить цю заборону до правил чи інструкцій, які стосуються обов'язків і функцій будь-яких таких осіб.

Виявлення випадків катувань або жорстокого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність, поводження чи покарання. Основні критерії оцінення порушення такі:

- ▶ неналежне поводження з іноземцем або ОБГ (вибиття показів під час інтерв'ювання, складання процесуальних документів, протоколів тощо, змушування до підписання фіктивних документів і визнання неправдивих фактів, психологічний тиск та введення в оману під час інтерв'ювання, навмисні образи та знущання, приниження людської гідності тощо);
- ▶ надмірне або неправомірне застосування заходів фізичного (морального) впливу;
- ▶ застосування непередбачених законодавством методів і заходів затримання;
- ▶ відсутність перевірки за випадками неналежного поводження;

- ▶ відсутність приміщення для тримання іноземців та ОБГ під час затримання та розв'язання питання щодо видворення або поміщення до ПТПІ;
- ▶ неналежні умови тривалого тримання;
- ▶ відсутність доступу до питної води, тривала відсутність доступу до харчування або незабезпечення харчуванням затриманої особи;
- ▶ відсутність доступу до санітарного вузла в умовах чистоти та пристойності;
- ▶ ненадання належної домедичної чи медичної допомоги;
- ▶ залишення в небезпеці через загрозу життю або здоров'ю;
- ▶ депортація / видворення до країни, де до особи може бути застосоване катування чи нелюдське поводження або покарання;
- ▶ безпідставна відмова шукачеві притулку в отриманні статусу в разі існування ризику зазнати в країні походження неналежного поводження чи покарання;
- ▶ порушення процедури розгляду заяви про надання статусу шукача притулку;
- ▶ неправомірна відмова в розгляді заяви або в наданні статусу шукача притулку;
- ▶ незабезпечення іноземця або ОБГ адвокатом, перекладачем, а дитину законним представником, психологом та педагогом;
- ▶ перекладення обов'язків адвоката, перекладача на інших учасників процесу;
- ▶ порушення процедури, строків розгляду заяв та оформлення відповідного статусу;
- ▶ приховування затримання та неповідомлення БВПД;
- ▶ тощо.

[Постанова КМУ «Інструкція про примусове повернення»](#) регламентує, що іноземці можуть бути примусово повернуті до країни походження чи третьої країни на підставі рішення органу ДМС, або органу охорони державного кордону, або органу СБУ про примусове повернення чи примусово видворені на підставі ухваленої за позовом цих органів / підрозділів постанови адміністративного суду про примусове видворення.

Підстави для ухвалення рішення про примусове повернення іноземців до країни походження або третьої країни такі:

- ▶ дії, що порушують законодавство України про правовий статус іноземців та осіб без громадянства;

- ▶ дії, що суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку;
- ▶ якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України;
- ▶ затримання іноземців органами охорони державного кордону в межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України.

Про рішення щодо примусового повернення і його підстави протягом 24 годин повідомляють прокурора, оформлюють відповідні документи, доводять це рішення до іноземця та беруть з нього зобов'язання про добровільний виїзд з України у визначений у рішенні строк. З цими матеріалами може ознайомитися монітор під час НПМ-візиту.

[Постановою КМУ від 07 березня 2012 р. № 179](#) передбачена процедура добровільного повернення іноземців та осіб без громадянства проводять територіальні органи ДМС у взаємодії з міжнародними та/або громадськими організаціями, статутами яких передбачено сприяння добровільному поверненню іноземців та осіб без громадянства на підставі укладених двосторонніх чи багатосторонніх угод про співпрацю та взаємодію з питань добровільного повернення.

Видворення має вестися з повагою до гідності особи. Це, зокрема, означає, що видворення має відбуватися без приниження та застосування надмірного примусу; у термін і способом, який дає змогу нелегальним мігрантам самостійно покинути територію держави; з уникненням шкоди здоров'ю людини; взяттям до уваги особливих обставин (інвалідності, хвороби, вагітності) та інших.

Добровільне повернення та реінтеграція — це програма, що допомагає людям, які хочуть повернутися до своєї країни походження або іншої країни, де вони мають право на легальне проживання. Програмою керує [Міжнародна організація з міграції](#).

[Постанова КМУ про примусове повернення](#) встановлює підстави для подання позову до місцевого загального суду як адміністративно-го суду про примусове видворення іноземців:

- ▶ невиконання іноземцем в установлений строк без поважних причин рішення про примусове повернення;
- ▶ наявність обґрунтованих підстав вважати, що іноземець ухилятиметься від виконання рішення про примусове повернення, крім випадків затримання іноземця за незаконне перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску через

державний кордон України та його передачі прикордонним органам суміжної держави;

- ▶ якщо іноземці, прийняті відповідно до міжнародного договору про реадмісію, не мають законних підстав для перебування на території України та якщо між Україною і країною громадянської належності чи країною попереднього постійного проживання таких осіб відсутній договір про реадмісію;
- ▶ якщо іноземець, стосовно якого прийнято рішення про скасування дозволу на імміграцію, не виїхав з України протягом місяця з дня отримання копії такого рішення, за винятком випадків, коли особа оскаржила рішення про скасування дозволу на імміграцію до суду, — до набрання рішенням суду законної сили.

[Матеріали про примусове повернення/видворення](#) зберігають в особовій справі затриманого та знищують після 5 років.

[Наказом МВС України від 07.09.2011 № 649](#) передбачена процедура розгляду заяв та оформлення документів, необхідних для розв'язання питання про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, втрату і позбавлення статусу біженця та додаткового захисту і скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. Процедурою передбачено вивчення не лише особових відомостей заявника, а й критерії країни походження. У висновку обов'язково роблять посилання на використану інформацію про країну походження заявника, зокрема сторінки, назви інформаційних звітів, роки та найменування установ чи організацій, що його підготували, посилання на електронну адресу, якщо звіти опубліковано в інтернеті, та її зіставлення зі змістом заяви та відомостями, отриманими під час співбесіди із заявником або його законним представником. Цей висновок повинен містити посилання на точну, актуальну інформацію з кількох джерел. Особову справу оформлюють згідно з описом документів, що містяться [в особовій справі заявника](#).

Захист від повернення до країни, де особи можуть зіткнутися з серйозними порушеннями прав людини, наприклад смертною карою, тортурами, незаконним ув'язненням тощо. Ці положення вже інтегровані в українське законодавство. [Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»](#) забороняється видворення іноземців до країн, де:

- ▶ їхньому життю або свободі загрожуватиме небезпека за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (піддан-

ства), належності до певної соціальної групи або через політичні переконання;

- ▶ їм загрожує смертна кара або страта, катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання;
- ▶ їхньому життю або здоров'ю, безпеці або свободі загрожує небезпека внаслідок загальнопоширеного насильства в ситуаціях міжнародного чи внутрішнього збройного конфлікту, або систематичного порушення прав людини, або природного чи техногенного лиха, або відсутності медичного лікування чи догляду, який забезпечує життя;
- ▶ їм загрожує видворення або примусове повернення до країн, де можуть виникнути зазначені випадки.

Забороняється примусове повернення щодо іноземців, які не досягли 18-річного віку, та іноземців, на яких поширюється дія [Закону України](#) «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту».

Забороняється колективне примусове видворення іноземців.

Іноземці, зазначені в [частині двадцятій](#) статті 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», не можуть бути примусово повернуті в країну походження або третю країну, яка вчинила акт агресії проти України, або в країну, яка не визнає територіальну цілісність та суверенітет України або відмовляється визнавати протиправність посягань на територіальну цілісність та суверенітет України, зокрема, голосувала проти Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Про територіальну цілісність України» від 27 березня 2014 року № 68/262.

Рішення про примусове видворення мають бути законними, а кожен випадок треба розглядати індивідуально. Ці положення також передбачені українським законодавством. Національне законодавство забороняє колективне примусове видворення іноземців та осіб без громадянства. Окрім цього, колективне вислання іноземців заборонено статтею 4 [Протоколу №4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод](#).

[Конвенція про статус біженця](#) статтею 33 встановлює, що договірні держави не будуть жодним чином висилати або повертати біженців до кордонів країни, де їхньому життю чи свободі загрозуватиме небезпека через їхню расу, релігію, громадянство, належність до певної соці-

альної групи або політичні переконання. Ця постанова, однак, не може застосовуватися до біженців, яких розглядають з поважних причин як суспільно небезпечних, що становлять загрозу безпеці країни, в якій вони перебувають, або засуджені чинним вироком за скоєння особливо тяжкого злочину.

Ризик жорстокого поводження після видворення

[ЄКЗК у Сьомій Загальній доповіді \(СРТ/Inf \(97\) 10\)](#) нагадав, що заборона катувань і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання містить зобов'язання не висилати особу до країни, де є вагомі підстави вважати, що вона наразиться на реальний ризик бути підданою катуванням чи жорстокому поводженню. Однак, зважаючи на те, що КЗК виконує, по суті, превентивну функцію, комітет схильний зосереджувати свою увагу на питанні про те, чи забезпечує процес ухвалення рішень загалом належні гарантії проти відправлення осіб до країн, де їм загрожує катування або жорстоке поводження. У зв'язку з цим необхідно досліджувати чи надає державна процедура відповідним особам реальну можливість представити свої справи, і чи пройшли посадові особи, яким доручено розглядати такі справи, відповідне підготування та чи мають доступ до об'єктивної і незалежної інформації про ситуація з правами людини в інших країнах.

Небезпека залякування і фізичної жорстокості щодо особи найбільша в момент її затримання, а можливість затриманих залучити адвоката саме в цей проміжок часу становить гарантію від жорстокого поводження.

Гідні умови. ЄКЗК у своїх доповідях зазначає, що позбавлені волі іноземці особливо вразливі до різних форм неналежного поводження, як у момент їх затримання, так і під час тримання під вартою та проведення процедури депортації.

Пунктом 5 підпункту 7 [Положення про Державну міграційну службу](#), затвердженого постановою КМУ від 20 серпня 2014 р. № 360, визначено, що ДМС з метою організації своєї діяльності зобов'язаний створити умови для тимчасового тримання іноземців та осіб без громадянства, затриманих за незаконне перебування на території України, до розв'язання питання щодо їх примусового видворення або поміщення до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, шляхом виділення приміщень у територіальних органах ДМС.

Під час затримання, в момент утримання в приміщеннях у територіальних органах ДМС або під наглядом та контролем представників ДМС іноземці та ОБГ принаймні мають бути забезпечені вільним доступом до питної води та до санітарних вузлів.

[Наказ МВС України від 07.09.2011 р. № 649](#) встановлює обов'язок для представників ДМС забезпечити шукача притулку під час подання заяви про визнання шукачем притулку перекладачем та адвокатом. У справі, що формує орган ДМС, має бути збережена інформація про інформування заявника мовою, яку він/вона розуміє, про умови, за яких в Україні особа може бути визнана біженцем або особою, що потребує додаткового захисту, про її права та обов'язки, а також про наслідки невиконання обов'язків; про забезпечення надання заявникові послуг перекладача, зокрема через систему відеоконференцзв'язку; дактилоскопію; роз'яснення порядку звернення по безоплатну правничу допомогу мовою, яку розуміє заявник. У день звернення заявник самостійно заповнює заяву та анкету або за допомогою адвоката. Адвокат має залишити документи, що підтверджують право на представництво: договір (угода), або ордер адвоката, або довіреність від БВПД та ксерокопію свідоцтва на право заняття адвокатською діяльністю. Адвокат не має право брати на себе функції перекладача, навіть якщо він володіє мовою іноземця. Перекладач немає права брати на себе функції представника та вносити в будь-які документи письмову позицію іноземця, лише свій підпис про правильний переклад.

Іноземець, який звернувся із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні, має право на всі види правових послуг, передбачених [частиною другою](#) статті 13 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», з дати подання відповідної заяви до прийняття остаточного рішення за заявою.

Нормативно-правових актів ДМС / МВС України щодо забезпечення харчуванням іноземців, які перебувають під контролем службових осіб ДМС, до поміщення їх у ПТПІ нема.

Відповідно до статті 11 [Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких](#), що принижують гідність, видів поведінки і покарання кожна держава-сторона розглядає правила, інструкції, методи і практику щодо допиту, а також умови утримання під вартою й поведінки з людьми, які піддані будь-якій формі арешту, затримання чи ув'язнення на будь-якій території, що перебуває під її

юрисдикцією, для того щоб не допускати жодного випадку катувань. А отже органи ДМС мають забезпечити умови в приміщеннях ДМС, що унеможливають порушення прав людини незалежно від громадянства та статусу.

На підставі дії [Постанови КМУ від 28 грудня 2011 р. № 1363](#) територіальні органи ДМС — суб'єкти подання інформації, органи (установи), де перебувають затримані особи:

- ▶ інформують під час затримання кожен особу про право та можливість отримання безоплатної вторинної правничої допомоги відповідно до [Закону України](#) «Про безоплатну правничу допомогу», вручають пам'ятку для затриманих осіб, в якій зазначається єдиний контактний номер телефона системи надання безоплатної правничої допомоги (0–800–213103) (контактний центр системи надання безоплатної правничої допомоги);
- ▶ повідомляють центр про затримання особи;
- ▶ забезпечують внесення відповідних відомостей до системи та/або відповідних журналів реєстрації;

Отже, монітор може вимагати ознайомлення із журналом або електронним реєстром повідомлень до центрів БВПД про затримання.

- ▶ подають щоквартально до 5 числа місяця, що настає за звітним періодом, відповідному центральному, регіональному або міжрегіональному органу інформацію про кількість випадків затримання протягом звітного періоду осіб і кількість випадків неприбуття або несвоєчасного прибуття адвокатів.

[ЄКЗК у Сьомій Загальній доповіді \(СРТ/Inf \(97\) 10\)](#) зазначив, що затриманих іммігрантів тримають у поліцейських дільницях протягом тривалого періоду часу (тижнями, а деколи і місяцями), надаючи посередні матеріальні умови утримання, позбавляючи будь-якої форми активності та інколи ті змушені ділити камери з підозрюваними в злочинах. Така ситуація невинуватна. Цілком очевидно, що такі особи повинні бути забезпечені відповідними засобами для сну, мати доступ до належним чином обладнаних санітарно-гігієнічних приміщень і мийних приміщень, а також їм дозволено щодня займатися спортом на свіжому повітрі. Крім того, має бути забезпечений доступ до їжі та, у разі необхідності, гарантованої медичної допомоги.

КЗК визнає, що за самою природою речей затриманим іммігрантам, можливо, доведеться провести деякий час у звичайних поліцейських ізоляторах. Проте умови в поліцейських дільницях часто — якщо не завж-

ди — будуть невідповідні до тривалих періодів ув'язнення. Отже, час, проведений імміграційними затриманими в таких закладах, має бути зведений до абсолютного мінімуму.

Затримані мігранти повинні, так само як і інші категорії осіб, позбавлених волі, мати право від самого початку свого затримання інформувати особу на свій вибір про свою ситуацію та мати доступ до адвоката та лікаря. Крім того, вони повинні бути чітко проінформовані, невідкладно та мовою, яку вони розуміють, про всі їхні права та процедуру, яка до них застосовується. Усі заклади ув'язнення для затриманих іммігрантів повинні забезпечувати доступ до медичної допомоги. Особливу увагу слід приділяти фізичному та психологічному станові шукачів притулку, деякі з них, можливо, зазнали тортур або іншого жорстокого поводження в країнах, з яких вони прибули. Право на доступ до лікаря повинно охоплювати право — якщо затриманий того бажає — бути оглянутим лікарем на його вибір; однак можна очікувати, що затриманий покриє витрати на таке повторне обстеження.

[ЄКЗК у 19-й Загальній доповіді СРТ/Іnf \(2009\) 27 про гарантії для нелегальних мігрантів, позбавлених волі](#) роз'яснив, що фундаментальні гарантії особам, яких затримали правоохоронні органи, посилюються, якщо для кожної такої особи ведуть єдиний і повний облік утримання під вартою, в якому записують усі аспекти її тримання під вартою та всі дії, вжиті у зв'язку з цим.

[ЄКЗК у 32-й Загальній доповіді СРТ/Іnf \(2022\), розділ про примусове видворення на кордоні](#), визначив: тривале, а іноді й неофіційне утримання під вартою перехоплених і затриманих іноземних громадян у неналежних умовах до їх видворення ще один предмет уваги КЗК. У багатьох його звітах, з яких Суд черпав докази на підтримку порушення статті 3 конвенції, послідовно описано надзвичайно погані матеріальні умови тримання під вартою в поліційних і прикордонних відділках або місцях неформального ув'язнення. У численних випадках сім'ї з дітьми, діти без супроводу та розлучені діти й інші вразливі особи також утримувалися в умовах, які могли легко прирівнятися до нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження. Деколи комітет також критикував небезпечні та жорстокі умови, в яких перевозили затриманих іноземних громадян під час вивезення, коли їх запили в кузови поліційних фургонів і позбавляли їжі та води чи доступу до туалету протягом тривалих періодів часу.

Право на охорону здоров'я, медичну допомогу

Механізм надання закладами охорони здоров'я державної та комунальної форми власності медичної допомоги регулює [Постанова Кабінету Міністрів України від 19 березня 2014 р. № 121](#), що поширюється на

- ▶ іноземців та осіб без громадянства, які тимчасово перебувають на території України;
- ▶ іноземців та осіб без громадянства, які постійно проживають на території України;
- ▶ іноземців та осіб без громадянства:
- ▶ які звернулися із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту;
- ▶ стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для розв'язання питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту;
- ▶ яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту.

Зазначеним НПА передбачено, що іноземцям та особам без громадянства, які тимчасово проживають або перебувають на території України, медичну допомогу надають на платній основі, якщо інше не передбачено міжнародними договорами чи законами України. Якщо надання медичних послуг і лікарських засобів, пов'язаних з наданням екстреної медичної допомоги, оплачується коштом державного бюджету за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення (програмою медичних гарантій), іноземці або особи без громадянства, які тимчасово проживають або перебувають на території України, зобов'язані компенсувати державі їх повну вартість відповідно до закону. Разом із тим стаття 49 КУ гарантує, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування без обмеження за статусом особи. Несплата до бюджету послуг з медичного обслуговування може стати підставою для відмови в добровільному поверненні тощо, бо надавач медичних послуг зобов'язаний повідомляти Адміністрацію Держприкордонслужби в електронній формі. Всі інші статусні особи отримують медичну допомогу коштом державних та місцевих бюджетів.

Якщо іноземцеві або особі без громадянства, що перебуває в приміщенні органу ДМС, стало зле, службові особи зобов'язані, не зволікаючи, надати домедичну допомогу, викликати швидку та пересвідчитись у наданні належної медичної допомоги, без попередніх з'ясувань фінансових можливостей особи, яка її потребує.

Отже, під час НПМ-візиту монітор може перевірити особові (позовні, наглядові) справи заявника щодо процедури розгляду звернення іноземця по статус, щодо добровільного чи примусового повернення, видворення тощо, копії матеріалів зі справ про адміністративні правопорушення, що передані до суду, зберігаються в уповноваженої особи, яка складала протокол про правопорушення, журнал реєстрації осіб, які бажають подати заяву про визнання біженцем або особою, що потребує додаткового захисту; перелік перекладачів, журнал реєстрації видачі довідки про звернення за захистом в Україні, накази про відмову в прийнятті заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, журнал реєстрації заяв про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, журнал реєстрації видачі повідомлень, журнал реєстрації рішень про визнання / відмову у визнанні біженцем / особою, яка потребує додаткового захисту / втрату, позбавлення та скасування (відсутність підстав для втрати, позбавлення скасування) рішення про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, журнал реєстрації видачі посвідчення біженця, журнал реєстрації видачі посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту, журнал реєстрації видачі проїзних документів для виїзду за кордон, журнал реєстрації клопотань, журнал реєстрації скарг на рішення територіального органу ДМС, журнал реєстрації рішень про розгляд скарг, журнал обліку прийнятих рішень про примусове повернення та видворення з України іноземців та осіб без громадянства, журнали реєстрацій повідомлень до БВПД про затриманих осіб, щомісячна інформація про кількість випадків затримання протягом звітного періоду осіб і кількість випадків неприбуття або несвоєчасного прибуття адвокатів тощо.

3. Право на працю та захист від експлуатації (ст. 4 ЄКПЛ)

Сферою застосування права на працю та бути захищеною від експлуатації розглядається як праця іноземців, що законно перебувають на території держави, так і нелегальних мігрантів; праця неповнолітніх; праця осіб з інвалідністю; фізичне рабство; психологічне рабство; торгівля людьми; виконання обов'язків, не пов'язаних з трудовими відносинами; оплата праці; примусова чи обов'язкова праця.

Виявлення випадків порушення права на працю. Основні критерії оцінення порушення такі:

- ▶ примусова праця;

- ▶ торгівля людьми;
- ▶ тривалий строк залишення іноземця або ОБГ без розгляду заяв на законне перебування на території держави тощо.

Декларація про права людини стосовно осіб, що не громадяни країни, в якій вони проживають (ухвалена резолюцією 40/144 Генеральної Асамблеї ООН від 13 грудня 1985 року) регламентує, що іноземці користуються правами відповідно до національного законодавства, з урахуванням міжнародних зобов'язань держави, в якій вони перебувають.

Зазвичай, коли особа, що шукає захисту, прибуває в країну притулку, найімовірніше, що основні фізіологічні та соціальні потреби цієї особи не будуть задоволені: вона не має коштів, місця, де може зупинитися, їжі та одягу, засобів для власного забезпечення. До моменту отримання рішення міграційної служби стосовно заяви особи про надання захисту, статус цієї особи чітко не визначений, а, отже і доступ до її прав не встановлений повним обсягом. Ця особа вразливіша, бо її нелегальне перебування не забезпечує основоположних прав. Ця категорія осіб (особливо недокументована і яким відмовлено в наданні притулку) має підвищений ризик зазнати торгівлі людьми, рабства та примусової праці.

Бути працевлаштованими на законних підставах мають право лише іноземці та ОБГ у разі законного перебування на території України. Під час інтерв'ювання монітор може виявити порушення у вигляді безплатного використання праці мігрантів, зокрема представниками ДМС.

Статус шукачів притулку може залишатися невизначеним тривалий термін, що наражає на небезпеку обмежень основних людських потреб.

4. Право на свободу та особисту недоторканність (ст. 5 ЄКПЛ)

Кожному забезпечено право на свободу та особисту недоторканність. Дотримання цього права вимагає, щоб держава позбавляла свободи особу тільки «відповідно до процедури, встановленої законом». Сфера застосування права така:

- ▶ будь-яка форма позбавлення свободи;
- ▶ затримання, зокрема для перевірки документів, ідентифікації особи тощо, затримання неповнолітнього;
- ▶ негайність інформування про підстави затримання;
- ▶ доступність інформації про час, місце та підстави затримання особи, її місцеперебування;
- ▶ судовий контроль законності затримання чи законності утримання у разі поміщення в ПТПІ;

- ▶ усі питання звільнення з ПТПІ;
- ▶ в'їзд без відповідного дозволу в країну, видворення, депортація, примусове утримання іноземців у транзитних зонах;
- ▶ відшкодування шкоди за незаконне затримання чи утримання в ПТПІ.

Виявлення випадків порушення права на свободу та особисту недоторканність. Основні критерії оцінення порушення такі:

- ▶ діяльність установи на підставі закону (статут, положення);
- ▶ наявність законних підстав перебування в місці несвободи (рапорт про доставлення з метою встановлення особи порушника і з'ясування обставин правопорушення, протокол про адміністративне затримання, судові рішення про затримання з метою ідентифікації та/або забезпечення примусового видворення за межі території України або затримання з метою забезпечення передачі відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію);
- ▶ законність позбавлення свободи (дотримання судових процедур);
- ▶ наявність законних підстав перебування осіб у місці несвободи (неперевищення строків утримання);
- ▶ повідомлення до БВПД про затримання, виклик перекладача, повідомлення родичів (дипломатичну установу (консульства країни походження), за місцем навчання, роботи);
- ▶ відсутність статусу (в процедурі отримання захисту в Україні, неповнолітній вік);
- ▶ належний суб'єкт затримання (повноваження мають працівники відділу у справах іноземців та ОБГ).

Іноземці та особи без громадянства, які на законній підставі прибули в Україну, можуть тимчасово перебувати на її території:

- 1) протягом наданого візою дозволу в межах строку дії візи у разі в'їзду осіб без громадянства чи іноземців, які є громадянами держав з візовим порядком в'їзду, якщо інший строк не визначено міжнародними договорами України;
- 2) не більш як 90 днів протягом 180 днів у разі в'їзду іноземців, які є громадянами держав з безвізовим порядком в'їзду, якщо інший строк не визначено законодавством та міжнародними договорами України. Порядок обчислення зазначеного строку

встановлює МВС. Строк перебування іноземців та осіб без громадянства, які тимчасово перебувають на території України продовжують її територіальні органи за наявності обґрунтованих підстав (лікування, пологи, догляд за хворим членом родини, вимушена зупинка на території України у зв'язку з надзвичайними обставинами, оформлення спадщини, наявність підстав для оформлення посвідки на постійне чи тимчасове проживання, подання заяви про отримання дозволу на імміграцію чи набуття громадянства України, а також інші обставини, що унеможливають виїзд іноземця або особи без громадянства) та за умови подання підтверджувальних документів — на період існування таких підстав.

Це одна з підстав перебування на території ДМС для **продовження** строку перебування та тимчасового проживання, продовження та скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України.

[Інструкція про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства](#) регламентує, що в кожному випадку затримання іноземця більше ніж на три години для його примусового повернення або з метою ідентифікації та забезпечення примусового видворення невідкладно інформують регіональний Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги. На бажання іноземця, адвоката, який надає йому правову допомогу, офіційного дипломатичного представника країни походження мігранта їх побачення проводиться в окремому приміщенні для побачень органів ДМС, органів охорони державного кордону та органів СБУ.

[Стаття 259 КУпАП](#) передбачає, що в разі порушення іноземцем або особою без громадянства правил перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України, якщо особу порушника неможливо встановити на місці вчинення порушення, уповноважені посадові особи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, його територіальних органів і підрозділів можуть доставляти таких осіб у приміщення центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації

фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, його територіальних органів і підрозділів, до поліції, до пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, для встановлення особи порушника і з'ясування обставин правопорушення.

[Статті 260–263 КУпАП](#) встановлюють заходи забезпечення в справах про адміністративні правопорушення, зокрема адміністративні затримання тривалістю не більше ніж 3 години, відбуваються з метою припинення адміністративних правопорушень, коли вичерпано інші заходи впливу, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості складення його на місці скоєння правопорушення, якщо складення протоколу обов'язкове, та в інших необхідних випадках, як-от для встановлення особи та/або з'ясування обставин правопорушення забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ та виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення допускаються адміністративне затримання особи — до трьох діб, особистий огляд, огляд речей і вилучення речей та документів. Про адміністративне затримання складають протокол, в якому зазначають: дату і місце його складення; посаду, прізвище, ім'я та по батькові особи, що склала протокол; відомості про особу затриманого; час і мотиви затримання. Протокол підписують посадова особа, яка його склала, і затриманий. У разі відмовлення затриманого від підписання протоколу в ньому роблять запис про це.

Про місце перебування особи, затриманої за скоєння адміністративного правопорушення, негайно повідомляють її родичів, а на її прохання також власника відповідного підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган. Про кожний випадок адміністративного затримання інформують центр БВПД, крім випадків, якщо особа захищає себе особисто чи запросила захисника. Про випадки адміністративного затримання іноземця на строк, що перевищує 3 години, орган (підрозділ) ДМС, що його провів, протягом доби з дати затримання надсилає повідомлення до акредитованого в Україні дипломатичного представництва або консульської установи держави, громадянин якої — затримана особа. Якщо нема акредитованого в Україні дипломатичного представництва або консульської установи країни походження іноземця повідомлення щодо його затримання надсилають через Департамент консульської служби МЗС. Надсилання листа монітор може перевірити через книгу (журнал) вихідної кореспонденції або через доступ до електронної пошти.

[Стаття 289 КАСУ](#) встановлює особливості провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання іноземців або осіб без громадянства, зокрема:

- ▶ за наявності обґрунтованих підстав вважати, що іноземець або особа без громадянства, стосовно якого (якої) прийнято рішення про примусове видворення або реадмісію, ухилитиметься від виконання рішення про його (її) примусове видворення, перешкоджатиме проведенню процедури видворення чи реадмісії відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію або якщо існує ризик його (її) втечі, а так само у разі відсутності в іноземця або особи без громадянства, стосовно якого (якої) прийнято рішення про примусове видворення, документа, що дає право на виїзд з України, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, його територіальний орган чи підрозділ, орган охорони державного кордону, орган Служби безпеки України подає до місцевого загального суду як адміністративного суду за місцеперебуванням зазначених органів (підрозділів) або пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, позовну заяву про застосування судом до іноземця або особи без громадянства одного з таких заходів:
 - 1) затримання з метою ідентифікації та/або забезпечення примусового видворення за межі території України;
 - 2) затримання з метою забезпечення передачі відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію;
- ▶ на час розгляду судом першої та апеляційної інстанцій справи по суті позовних вимог і до набрання рішенням суду законної сили, у тому числі до внесення застави, іноземець або особа без громадянства утримується у спеціально обладнаному для таких цілей приміщенні органу (підрозділу) охорони державного кордону, органу Служби безпеки України, який її затримав, або в ПТПП.

[Інструкція про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства](#) регламентує, що розмір застави визначає суд і її вносять на рахунок протягом п'яти робочих днів з дня ухвалення відповідного рішення. До цього часу, за рішенням суду,

іноземець утримується у спеціально обладнаному для цих цілей приміщенні органу (підрозділу) охорони державного кордону чи органу СБУ, який його затримав, або в ПТПП та звільняється з нього в день надання документів, що підтверджують внесення застави або взяття на поруки. У разі невнесення іноземцем застави в установлений строк органи ДМС, органи охорони державного кордону або органи СБУ невідкладно звертаються до суду з клопотанням про його затримання та поміщення до ПТПП.

Вищезазначеними нормами законодавчих актів не передбачено тримання іноземців та ОБГ в приміщеннях територіальних органів ДМС.

Гарантії під час затримання

[Постановою КМУ від 28 грудня 2011 р. № 1363](#) «Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної правничої допомоги про випадки затримання, адміністративного арешту або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» передбачено, що номери телефонів та адреса електронної пошти, за якими передають повідомлення про випадки затримання осіб, визначає центр безоплатної правової допомоги і їх доводять до відома суб'єктів подання інформації. Зазначену інформацію розміщуються у тому числі, на веб-сайтах територіальних органів ДМС.

Зазначена Інструкція передбачає, що Уповноважений з прав людини (його представники чи регіональні представництва) у разі виявлення під час відвідування місць, у яких примусово тримаються за судовим рішенням або рішенням адміністративного органу відповідно до закону особи, про затримання яких суб'єкт подання інформації не повідомив згідно з вимогами цього Порядку, може повідомити про таке затримання відповідному центру за допомогою телефонного, факсимільного зв'язку на єдиний контактний номер телефону системи надання безоплатної правничої допомоги (0–800–213103) (контактний центр системи надання безоплатної правничої допомоги) та інші телефонні номери, електронною поштою або через систему.

Розглядають повідомлення центри відповідно до їхньої компетенції за умови отримання таких відомостей: прізвище, ім'я та по батькові, дата народження затриманої особи; місце, дата і час затримання особи; місцеперебування затриманої особи; прізвище та ініціали (найменування) уповноваженого з прав людини, його поштова адреса, номер телефону та адреса електронної пошти.

На підставі зазначеної Інструкції ДМС та його територіальні органи — суб'єкт подання інформації центрів з надання безоплатної правничої допомоги про випадки застосування адміністративного затримання. Негайно з моменту затримання, суб'єкт подання інформації повідомляє за допомогою телефонного, факсимільного зв'язку на єдиний контактний номер телефону системи надання безоплатної правничої допомоги (0–800–213103) (контактний центр системи надання безоплатної правничої допомоги) та інші телефонні номери, електронною поштою або через комплексну інформаційно-аналітичну систему забезпечення надання безоплатної правничої допомоги відповідний регіональний / міжрегіональний центр з надання безоплатної правничої допомоги, крім випадків адміністративного затримання, якщо особа захищає себе особисто чи запросила захисника.

Відповідно до [Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення](#) територіальні органи складають процесуальні документи на офіційних бланках: передбачено ведення журналу видачі бланків протоколів про адміністративні правопорушення, протоколів про адміністративне затримання та постанов про адміністративні правопорушення, а також журнал обліку справ про адміністративні правопорушення. Про звільнення затриманої особи уповноважена посадова особа робить запис у протоколі про затримання із зазначенням дати, часу і підстав для звільнення, що засвідчується особистим підписом затриманої особи. Копії матеріалів зі справ про адміністративні правопорушення, що передано до суду, зберігаються в уповноваженій особі, яка складала протокол про правопорушення.

Одна з гарантій дотримання прав затриманих іноземців або ОБГ — [реєстр перекладачів](#) — це вебсторінка офіційного вебсайту ДМС, що містить відомості про перекладачів, яких можуть залучати органи державної влади для надання послуг перекладу під час розгляду заяв та проведення співбесід з біженцями та іншими категоріями мігрантів, під час їх затримання, забезпечення надання їм правової допомоги, розгляду адміністративними судами справ щодо біженців та видворення з України іноземців та осіб без громадянства, проведення досудового розслідування та розгляду судами кримінальних проваджень і справ про адміністративні правопорушення, вчинені біженцями та іншими категоріями мігрантів на території України. Цей Порядок визначає процедуру формування та ведення [Довідково-інформаційного реєстру перекладачів](#).

Пункт 4 ст. 5 ЄКПЛ встановлює процедуру гарантування прав під час затримання та передбачає обов'язковий судовий контроль за умови ініціювання особою судового перегляду. Цей принцип зумовлений особливою незахищеністю затриманої людини і можливістю державних органів «сфабрикувати заднім числом» обґрунтування затримання, наприклад, примусивши затриманого визнати провину або відмовити від отримання прихистку в Україні. Положення містить вимоги: «без зволікання»; «суд», тобто незалежний і безсторонній орган, а не вище керівництво ДМС; «встановлення законності та звільнення при незаконності».

[ЄКЗК у Сьомій Загальній доповіді \(CPT/Inf \(97\) 10\)](#) також згадує гарантії під час затримання:

- ▶ Затримані імміграційні особи повинні, так само як і інші категорії осіб, позбавлених волі, мати право від самого початку свого затримання інформувати особу на свій вибір про свою ситуацію та мати доступ до адвоката та лікаря. Крім того, вони повинні бути чітко проінформовані, невідкладно та мовою, яку вони розуміють, про всі їхні права та процедуру, яка до них застосовується.

КЗК зауважив, що ці вимоги виконуються не в усіх країнах. Зокрема, візитні делегації неодноразово зустрічалися з затриманими іммігрантами, які явно не були повною мірою поінформовані зрозумілою для них мовою про своє правове становище. Щоб подолати такі труднощі, імміграційним затриманим слід систематично надавати документ, що пояснює процедуру, яка застосовується до них і встановлює їхні права. Цей документ має бути доступним мовами, якими найчастіше розмовляють зацікавлені особи, і, якщо необхідно, слід вдатися до послуг перекладача.

- ▶ Право на доступ до адвоката повинно застосовуватися протягом усього періоду тримання під вартою і охоплювати як право говорити з адвокатом наодинці, так і право на його присутність під час допитів у відповідних органах влади.
- ▶ Усі заклади для затриманих іммігрантів повинні забезпечувати доступ до медичної допомоги. Особливу увагу слід приділяти фізичному та психологічному станові шукачів притулку, деякі з них, можливо, зазнали тортур або іншого жорстокого поводження в країнах, з яких вони прибули. Право на доступ до лікаря повинно охоплювати право — якщо затриманий того бажає — бути оглянутим лікарем на його вибір; однак можна

очікувати, що затриманий покриє витрати на таке повторне обстеження.

- ▶ Затримані мігранти повинні мати право підтримувати зв'язок із зовнішнім світом під час перебування під вартою, зокрема мати доступ до телефона та приймати відвідування родичів і представників відповідних організацій.

[ЄКЗК у 19-й Загальній доповіді СРТ/Inf \(2009\) 27 про гарантії для нелегальних мігрантів, позбавлених волі](#), вважає, що затримані нелегальні мігранти повинні від самого початку позбавлення волі користуватися трьома основними правами так само, як і інші категорії затриманих осіб. Ось ці права: (1) мати доступ до адвоката, (2) мати доступ до лікаря та (3) мати можливість інформувати родича або третю особу на власний вибір про запобіжний захід. Право на доступ до адвоката має охоплювати право на розмову з адвокатом наодинці, а також на доступ до юридичної консультації з питань, пов'язаних із проживанням, затриманням і депортацією. Це означає, що коли нелегальні мігранти не в змозі самі призначити та оплатити послугу адвоката, вони повинні мати доступ до правової допомоги. Вкрай важливо, щоб нелегальні мігранти негайно отримали інформацію про ці права мовою, яку вони розуміють. З цією метою їм слід систематично надавати документ, що пояснює застосовану до них процедуру, що чітко та просто викладає їхні права. Цей документ має бути доступними мовами, якими найчастіше розмовляють затримані, і, якщо необхідно, слід вдатися до послуг перекладача. Кожен випадок позбавлення волі має бути охоплений належним індивідуальним розпорядженням про затримання, доступним у закладі, де утримується відповідна особа; і постанова про затримання повинна бути складена на початку позбавлення волі або якнайшвидше після нього. Ця основна вимога однаково стосується нелегальних мігрантів, які позбавлені волі.

[ЄКЗК у 32-й загальній доповіді СРТ/Inf \(2022\), розділ про примусове видворення на кордоні](#), також наголосив на важливості додаткових гарантій. Кожен випадок затримання особи має бути повністю та точно зафіксований, щоб не було довільного затримання. КЗК також вважає, що всі співробітники правоохоронних органів повинні мати чітко помітні ідентифікаційні номери або бирки на своїй уніформі, а діяльність повинна записуватися на відео — як для захисту від жорстокого поведіння, так і для захисту від неправдивих звинувачень. Крім того, не може бути виправдання для систематичного носіння ба-

лаклав співробітниками правоохоронних органів, які ведуть прикордонний контроль.

Отже під час НПМ-візиту, монітор може перевірити особові (позовні, наглядові) справи заявника щодо процедури розгляду звернення іноземця за статусом, щодо добровільного чи примусового повернення, видворення тощо, копії матеріалів зі справ про адміністративні правопорушення, що передано до суду, зберігаються в уповноваженої особи, яка складала протокол про правопорушення, журнал реєстрації клопотань, журнал реєстрації скарг на рішення територіального органу ДМС, журнал реєстрації рішень про розгляд скарг, журнал обліку прийнятих рішень про примусове повернення та видворення з України іноземців та осіб без громадянства, журнали реєстрацій повідомлень до БВПД про затриманих осіб, щомісячна інформація про кількість випадків затримання протягом звітного періоду осіб та кількість випадків неприбуття або несвоєчасного прибуття адвокатів; журнал видачі бланків протоколів про адміністративні правопорушення, протоколів про адміністративне затримання та постанов про адміністративні правопорушення; журнал обліку справ про адміністративні правопорушення тощо.

Справа ЄСПЛ [«Нур Ахмед та інші проти України»](#) стосувалася затримання громадян Сомалі. Суд повторює, що, проголошуючи право на свободу, перший пункт статті 5 ЄКПЛ стосується фізичної свободи особи, і його мета полягає в гарантуванні того, що ніхто не може бути свавільно позбавлений такої свободи. Для встановлення того, чи був хтось «позбавлений свободи» в розумінні статті 5 Конвенції, відповідним пунктом повинна бути конкретна ситуація та має враховуватися ціла низка критеріїв, таких як вид, тривалість, наслідки і спосіб застосування відповідного заходу. Різниця між позбавленням та обмеженням свободи — питання ступеня або інтенсивності, а не природи або сутності. Поняття позбавлення свободи в розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції охоплює як *об'єктивний елемент* ув'язнення особи в певному обмеженому просторі протягом значного періоду часу, так і додатковий *суб'єктивний елемент*, який полягає у відсутності дійсної згоди особи на відповідне ув'язнення. Відповідні об'єктивні фактори, які слід врахувати, охоплюють можливість залишити обмежену територію, ступінь нагляду та контролю за пересуванням особи, ступінь ізоляції та наявність соціальних контактів. Під час визначення різниці між обмеженням свободи пересування та позбавленням свободи в контексті

тримання іноземців у транзитних зонах аеропорту та центрах прийому для ідентифікації та реєстрації мігрантів суд має врахувати фактори, що можуть бути узагальнені так: (i) індивідуальна ситуація заявників і наявний у них вибір, (ii) застосовний правовий режим відповідної країни та його мета, (iii) відповідна тривалість тримання, особливо з огляду на мету та процесуальний захист, якими користуються заявники, очікуючи на результат, і (iv) характер та ступінь фактичних обмежень, накладених на заявників або яких вони зазнали.

Відсутність фіксації такої інформації, як дата, час і місце затримання, ім'я затриманого, підстави для його затримання та ім'я особи, яка провела затримання, слід розглядати як несумісний, *inter alia*, з метою статті 5 Конвенції, а також проміжок часу між фактичним затриманням (місцем проживання заявників) та ухваленням постанов про затримання не був задокументований або визнаний у будь-якій процесуальній формі більше ніж чотирнадцять годин (адміністративним органом) до ухвалення судового рішення. Пояснення цієї затримки відсутнє. Відсутності належного документування затримання заявників на такий період достатньо для Суду, щоб постановити, що тримання заявників «під вартою» до ухвалення постанов про їхнє затримання суперечило вимогам пункту 1 статті 5 Конвенції.

5. Право на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8 ЕКПЛ)

Сфера застосування — приватне життя; персональні дані про людину; встановлення та підтримання стосунків з іншими людьми; порушення фізичної і моральної (психічної) цілісності людини в разі перевищення порогу рівня мінімальної жорстокості; визначення персональної ідентичності (вибір імені, способу одягатись, сексуальна ідентичність тощо); ім'я, прізвище особи (зміна, написання); зовнішній вигляд людини; вільне розпоряджання своїм тілом; вплив довкілля на особу; санітарно-гігієнічні зони; надзвичайний стан; стихійне лихо, техногенна катастрофа тощо; здоров'я людини; збирання медичних даних; складання історії хвороби; конфіденційність медичних даних; примусове медичне обстеження; медичне втручання; тестування медичних препаратів; місце для проживання; обшук; особистий огляд особи; огляд особистих речей; приватний простір; збирання, використання інформації про особу; ведення таємного чи відкритого нагляду (стеження); прослуховування телефонних розмов, приміщень тощо;

таємність кореспонденції (листування, електронні засоби комунікації тощо); вилучення документів, зокрема що підтверджують особу; відібрання відбитків пальців; фотографування, відеознімання особи; питання громадянства; вислання та видворення, депортація та екстрадиція; сімейне життя; шлюбні відносини; розлучення; фактичні шлюбні відносини; права кожного з подружжя; батьківство; позбавлення батьківських прав; опіка та піклування; усиновлення; право на спілкування з родичами та близькими; національні меншини; сексуальні меншини; транссексуали тощо.

Виявлення випадків порушення права на повагу до приватного та сімейного життя. Основні критерії оцінення порушення такі:

- ▶ примусове розлучення родичів між собою;
- ▶ відсутність належного обладнання санітарних вузлів (перегородок, дверцят, відокремлень тощо) в приміщеннях для затриманих;
- ▶ порядок використання систем відеоспостереження;
- ▶ вилучення кореспонденції та особистих речей;
- ▶ невнесення вилучених речей до протоколу вилучення, або до протоколу про адміністративне правопорушення, або до протоколу адміністративного затримання;
- ▶ можливість контактувати із зовнішнім світом, як-от систематично отримувати суспільно важливу інформацію;
- ▶ брак умов для проведення побачень при адміністративному затриманні;
- ▶ можливість користуватися телефоном та інтернетом;
- ▶ взаємодія з громадськими організаціями тощо.

У разі добровільного повернення, при проходженні процедури отримання статусу шукача притулку представники ДМС проводять дактилоскопію та фотографування, що передбачено відповідним національним законодавством⁷.

[Постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 669](#) передбачена процедура отримання, вилучення з Єдиного державного демографічного реєстру та знищення відцифрованих відбитків пальців рук особи, які в передбачених законодавством випадках вносять до безконтактного електронного носія у разі оформлення по-

⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2012-%D0%BF#Text> та <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-12#Text>.

свідчення особи без громадянства для виїзду за кордон, посвідки на постійне проживання, посвідки на тимчасове проживання, посвідчення біженця, проїзного документа біженця, посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту, проїзного документа особи, якій надано додатковий захист, картки мігранта.

Для виявлення та запобігання порушенням варто перевірити чи вилучали відбитки пальців рук у неповнолітнього без згоди законних представників. Відповідну позначку проставляють у заяві-анкеті для внесення інформації в реєстр. Відцифровані відбитки пальців рук особи не отримують до досягнення дитиною 12-річного віку та якщо в особі нема всіх пальців рук, про що зазначають у заяві-анкеті. У разі коли особа не може пересуватися самостійно у зв'язку із тривалим розладом здоров'я та потребує термінового лікування за кордоном, що підтверджується медичним висновком відповідного закладу охорони здоров'я, відцифровані відбитки пальців рук не отримують, про що складають акт.

Після видачі документа в реєстрі роблять відповідну позначку, а відцифровані відбитки пальців рук вилучають і знищують з відомчої інформаційної системи уповноваженого суб'єкта з інформуванням про це Головного обчислювального центру реєстру, який вилучає та знищує такі відбитки з реєстру, про що складають електронний акт. Відсутність акта вказує на зволікання із знищенням персональних даних, що становить порушення та становить ризики зловживання. Окрім того, статтю 5 [Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус»](#) передбачено, що реєстр — функціонально єдина система, яка складається з головного та резервного обчислювальних центрів і вузлів уповноважених суб'єктів. Ані закон, ані наведена постанова не закріплюють, що відцифровані відбитки пальців рук вилучають з подальшим знищенням із резервного обчислювального центру.

[Постановою КМУ від 16 листопада 2016 р. № 832](#) встановлено, що в разі виявлення дитини, розлученої із сім'єю, посадова особа органу охорони державного кордону чи загону морської охорони Держприкордонслужби невідкладно повідомляє та передає дитину територіальному органу ДМС і органу опіки та піклування за місцем її виявлення. У разі виявлення дитини, розлученої із сім'єю, представники інших органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування,

правоохоронних органів, юридичні та фізичні особи зазначених органів та особи невідкладно повідомляють про такий факт територіальний орган ДМС і орган опіки та піклування за місцем виявлення дитини. Представник територіального органу ДМС при представникові органу опіки та піклування за місцем виявлення дитини:

- ▶ роз'яснює дитині можливість і порядок подання заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, з урахуванням її віку та індивідуальних особливостей зрозумілою для неї мовою із залученням у разі потреби перекладача, зокрема з використанням засобів дистанційного перекладу;
- ▶ складає акт про виявлення дитини, розлученої із сім'єю, у трьох примірниках. Третій примірник зазначеного акта не складають, якщо дитина, розлучена із сім'єю, виявлена фізичними особами або самостійно звернулася до територіального органу ДМС або органу опіки та піклування.

До акта про виявлення дитини, розлученої із сім'єю, вносять відомості, які містяться в наявних документах, що посвідчують особу дитини, якщо їх нема, відомості вносять зі слів дитини та за результатами її візуального огляду. В акт можуть вносити отримані від іншої особи відомості про дитину, які засвідчують підписом такої особи.

Під час моніторингового візиту варто оглянути матеріали з розгляду виявленої дитини-іноземця або без громадянства на предмет запобігання порушенням права на захист, на перекладача, на законного представника, на отримання статусу шукача притулку тощо, а також дотримання процедури. Варто пам'ятати, що неповнолітніх без супроводження дорослих законних представників заборонено поміщати до ПТПІ.

Крім того, якщо нема фінансової можливості пройти медичне обстеження, чого вимагає національне законодавство для отримання статусу, відсутність довідки про стан здоров'я не повинна бути визначальною для відмови у статусі.

Справа ЄСПЛ [«Кіютін проти Росії»](#) стосувалася відмови влади Росії надати заявникові узбецької національності дозвіл на проживання, бо він отримав позитивний результат тесту на ВІЛ. Заявник скаржився, що це рішення не відповідало законній меті захисту здоров'я суспільства та порушило його право на проживання зі своєю сім'єю. Суд постановив, що сталося порушення статті 14 (заборона дискримінації) разом зі статтею 8 (право на повагу особистого та сімейного життя) Конвенції. Визнаючи, що оскаржувана міра мала законну мету захисту здо-

ров'я суспільства, він зазначив, зокрема, що експерти з охорони здоров'я та міжнародні органи погодилися, що обмеження в пересуванні людей, що живуть з ВІЛ, не можуть бути виправдані з урахуванням проблем охорони здоров'я суспільства. У цьому випадку, беручи до уваги належність заявника до особливо вразливої групи, брак розумного та об'єктивного виправдання, а також індивідуальної оцінки, Суд дійшов висновку, що уряд Росії перевищив свої вузькі межі розсуду, а заявник став жертвою дискримінації за станом здоров'я.

КЗК у своїх доповідях згадує, що міграційне затримання має використовуватися лише як крайній захід для іноземних громадян, які перетинають кордон, після ретельного та індивідуального вивчення кожного випадку. Крім того, діти не повинні бути позбавлені волі. Сім'ям з дітьми, дітям без супроводу та дітям, розлученим із сім'єю, а також іншим особам з уразливими можливостями слід запропонувати відповідне житло та підтримку.

[Статті 260, 264 КУпАП](#) встановлюють заходи забезпечення в справах про адміністративні правопорушення. Особистий огляд можуть проводити уповноважені на те посадові особи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів. Особистий огляд повинна проводити уповноважена на те особа однієї статі з оглядуванням і при двох поняттях тієї ж статі. Огляд речей можуть проводити уповноважені на те посадові особи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів. Огляд речей, ручної поклажі, багажу та інших предметів проводять зазвичай при особі, у власності (володінні) якої вони є. У невідкладних випадках зазначені речі, предмети можуть бути піддані оглядові з участю двох понять під час відсутності власника (володільця). Про особистий огляд, огляд речей складають протокол або про це роблять відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення або в протоколі про адміністративне затримання.

[Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення](#) також регламентують повноваження посадових осіб, які можуть провести особистий огляд, огляд речей та вилучення речей і докумен-

тів затриманої особи на підставах та в порядку, передбачених статтями 260, 264, 265 [КУпАП](#), про що роблять відповідний запис у протоколі про затримання.

6. Право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 9 ЄКПЛ)

Право на свободу світогляду та віросповідання стосуються права мати переконання і права його сповідувати:

- a) право мати будь-яке переконання (релігійне чи ні) у своєму серці і не змінювати релігію або переконання. Це право абсолютне і безумовне; держава не може в нього втручатися, наприклад, наказуючи особі, у що вона має вірити, або вживаючи заходів, спрямованих на примусову зміну переконань;
- b) право сповідувати своє вірування самому і приватно, а також практикувати його в громаді / колективі з іншими особами або прилюдно. Це право не абсолютне, бо сповідання особою своїх релігійних переконань може мати наслідки для інших за різних обставин. Друга частина статті 9 ЄКПЛ каже, що будь-яке обмеження сповідувати свою релігію або своє переконання має бути передбачене законом і необхідне у демократичному суспільстві для переслідування однієї чи кількох перелічених у ній законних цілей.

Сфера застосування права в умовах місць несвободи — свобода думки; свобода совісті; свобода переконання; усі питання щодо релігії та церкви; віросповідання; зміна релігії або переконань; богослужіння; ритуальні та релігійні обряди; релігійне навчання; релігійні організації (релігійні секти, сектантство); тощо.

Виявлення випадків порушення права на право на свободу світогляду і віросповідання. Основні критерії оцінення порушення такі:

- ▶ відсутність доступу до богослужіння та релігійних обрядів;
- ▶ відсутність місця, часу та інших умов проведення богослужіння, обряду або церемонії;
- ▶ примушування до сповідання або відмови від релігії;
- ▶ нерівність у правах у проведенні богослужінь, обрядів або церемоній.

[Конвенція про статус біженців](#) прямо зазначає, що договірні держави надаватимуть біженцям, які перебувають на їхніх територіях, принаймні таке ж сприятливе становище, як і своїм власним громадянам,

щодо свободи сповідувати свою релігію і свободи надавати своїм дітям релігійне виховання.

Інформація про порушення може бути отримана під час інтерв'ю із іноземцями та ОБГ і огляду території та приміщень територіального органу ДМС, вивчення журналів обліку відвідувань тощо.

7. Право на ефективні засоби юридичного захисту (ст. 13 ЄКПЛ)

Кожен, чії права та свободи були порушені, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення вчинили особи, які здійснювали свої офіційні повноваження. Склад права на ефективний засіб юридичного захисту визначається правом на подання скарги до державних органів у разі порушення ними прав та свобод, а також розгляд такої скарги по суті. Право на ефективний спосіб захисту передбачає можливість не лише звернутися до суду, а й мати ефективний захист під час судового процесу. До того ж наявність засобу юридичного захисту також розуміється як забезпечення можливості на отримання відшкодування у разі заподіяння шкоди у вигляді порушених прав.

Сфера застосування права на ефективні засоби юридичного захисту:

- ▶ право на оскарження;
- ▶ доступність засобу юридичного захисту;
- ▶ право на відновлення порушених прав;
- ▶ право на відшкодування за порушене право;
- ▶ наявність практичної можливості отримати відшкодування.

Забезпечення права на ефективні способи захисту може відбуватися під час прийняття документів від особи, яка не може пересуватися самостійно у зв'язку з тривалим розладом здоров'я, що підтверджується медичним висновком відповідного закладу охорони здоров'я. За зверненням такої особи або її законного представника, оформленим у письмовій формі, виїжджає працівник територіального органу / територіального підрозділу ДМС за місцем проживання особи або проходження лікування⁸.

[Постановою КМУ від 07 березня 2012 р. № 179](#) рішення територіального органу ДМС про відмову в добровільному поверненні може оскаржити іноземець та особа без громадянства в установленому законодавством порядку. Матеріали стосовно іноземців та осіб без громадянства,

⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150-2012-%D0%BF#top>.

які подали заяви про добровільне повернення, зберігають у їхні особових справах територіальні органи ДМС. Строк зберігання особових справ становить три роки. Особові справи зберігають із забезпеченням належного захисту персональних даних іноземця та особи без громадянства. Доступ до персональних даних надають відповідно до закону.

[Стаття 288 КАСУ](#) регламентує особливості провадження у справах за адміністративними позовами з приводу примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства за межі території України.

Позовні заяви іноземців та осіб без громадянства щодо оскарження рішень про їх примусове повернення в країну походження або третю країну чи їх примусове видворення за межі України подають до місцевого загального суду як адміністративного суду за місцерозташуванням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, його територіальних органів чи підрозділів, органу охорони державного кордону, органу Служби безпеки України або за місцерозташуванням пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні.

Адміністративні справи, визначені цією статтею, розглядає суд за обов'язкової участі сторін у десятиденний строк з дня подання позовної заяви. Апеляційні скарги на судові рішення в адміністративних справах, визначених цією статтею, можуть бути подані в десятиденний строк з дня їх проголошення.

[Наказом МВС України від 07.09.2011 р. № 649](#) передбачена процедура розгляду заяв та оформлення документів, необхідних для розв'язання питання про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, втрату і позбавлення статусу біженця та додаткового захисту і скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. У разі відмови в прийнятті заяви або відмови в оформленні документів для розв'язання питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, представник ДМС ознайомлює заявника з порядком оскарження рішення про відмову в прийнятті заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту; вносить відповідні відомості до журналу реєстрації осіб.

За [Інструкцією про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства](#), рішення органів ДМС, органів охорони державного кордону та органів СБУ про примусове повернення може бути оскаржене до суду. Рішення суду про примусове видворення іноземця може бути оскаржене в порядку, передбаченому законом. Після оголошення іноземцеві рішення про примусове повернення посадові особи з'ясовують в іноземця намір оскаржити згадане рішення. У разі висловлення іноземцем наміру оскаржити це рішення негайно повідомляють центр надання правової допомоги, якщо іноземець самостійно не уклав угоду з адвокатом.

Іноземець, який звернувся із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні, має право на всі види правових послуг, передбачених [частиною другою](#) статті 13 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», з дати подання відповідної заяви до ухвалення остаточного рішення за заявою.

[Повідомлення суб'єктів подання інформації](#), які надходять до центру БВПД, реєструють у момент їх надходження в системі. Повідомленню присвоюють відповідний реєстраційний номер, який за допомогою телефонного, факсимільного зв'язку, електронної пошти або через систему повідомляються суб'єкта подання інформації. У разі запровадження автоматизованого обміну інформацією з використанням інформаційно-комунікаційних систем про затриманих осіб між суб'єктами подання інформації та центрами центру передають відомості про дату і час прибуття адвоката до затриманої особи та його вибуття (за наявності). Механізм автоматизованого обміну інформацією з використанням інформаційно-комунікаційних систем про затриманих осіб між суб'єктами подання інформації та центрами встановлюють Мін'юст і заінтересовані державні органи.

[Стаття 267 КУпАП](#) регламентує, що адміністративне затримання, особистий огляд, огляд речей і вилучення речей та документів, може оскаржити заінтересована особа у вищому органі (вищій посадовій особи) відносно органу (посадовій особи), який застосував ці заходи, або до суду. Оскарження заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення не зупиняє їх виконання.

Часто уповноважені особи складають протокол про адміністративне затримання після ухвалення судового рішення про затримання, що становить порушення норм КУпАП, бо протокол не досягає нормативно-встановленої мети: для встановлення особи, для з'ясування всіх обставин тощо.

Через прогалини в законодавстві існують ризики зловживання службовими повноваженнями. Зокрема, [Постанова КМУ від 15.11.2012 р. № 150](#) допускає надання відмови в усній формі, повернення на опрацювання документів без відповідної реєстрації. Іноземець та особа без громадянства втрачають засіб для оскарження, бо до суду або до вищого адміністративного органу необхідно подавати докази відмови та строк на оскарження, бо автоматично починають діяти підстави для видворення.

[ЄКЗК у 19-й Загальній доповіді СРТ/Inf \(2009\) 27 про гарантії для нелегальних мігрантів, позбавлених волі](#), встановлює, що затримані нелегальні мігранти повинні користуватися ефективним засобом правового захисту, який дозволить їм отримати швидке рішення щодо законності їх позбавлення волі судовим органом. Такий судовий розгляд має передбачати усне слухання з правовою допомогою, яку надають безплатно особам без достатніх засобів, і усним перекладом (у разі потреби). Крім того, затримані нелегальні мігранти повинні бути чітко проінформовані про цей засіб правового захисту. Необхідність продовження тримання під вартою має періодично переглядати незалежний орган. Необхідно вжити заходів, які б дали змогу затриманим нелегальним мігрантам постійно консультуватися з адвокатом або лікарем, а також приймати візити представників НУО, членів сім'ї чи інших осіб на їх вибір, а також підтримувати з ними телефонний зв'язок. Якщо членів однієї сім'ї позбавляють волі відповідно до законодавства про іноземців, слід докласти всіх зусиль, щоб уникнути їх роз'єднання.

Встановити чи виявити порушення можливо шляхом інтерв'ювання іноземців або ОБГ, вивчення справ відносно цих осіб та перегляду вищезазначених журналів обліку.

8. Недопущення проявів сегрегації, стигматизації, дискримінації (ст. 14 ЄКПЛ, ст. 1 Протоколу 12)

Сфера застосування — приниження людської гідності через різноманітні ознаки відмінності від більшості (статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою); самоусунення працівників місць несвободи від реалізації профілактичних заходів, спрямованих на недопущення випадків сегрегації, стигматизації та дискримінації; штучне створення атмосфери ворожнечі.

Наявність дискримінації можливо виявити через спілкування з іноземцями або ОБГ, посадовими особами, через спостереження та невербальні прояви поведінки до конкретної особи. Будь-яка відмінність, вилучення, обмеження або перевага, що заперечує або зменшує рівне здійснення прав може бути проявом дискримінації.

9. Право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (ст. 1 Протоколу 1 ЄКПЛ)

[Статті 245, 289 КАСУ](#) передбачають, що у разі задоволення позову про примусове видворення або реадмісію, або запобігання ухиленню від виконання рішення про його (її) примусове видворення, перешкоджання проведенню процедури видворення чи реадмісії відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію або якщо існує ризик його (її) втечі, а так само якщо в іноземця або особи без громадянства, стосовно якого (якої) прийнято рішення про примусове видворення, нема документа, що дає право на виїзд з України, суд може ухвалити рішення про зобов'язання іноземця або особи без громадянства внести заставу. Зарахування застави на рахунок та перерахування коштів з нього ведеться відповідно до [Порядку казначейського обслуговування небюджетних рахунків клієнтів](#), затвердженого Мінфіном.

Внесення застави полягає у внесенні іноземцем, особою без громадянства або іншою фізичною чи юридичною особою (заставадавцем) коштів у грошовій одиниці України. Розмір застави визначає суд з урахуванням майнового та сімейного стану іноземця або особи без громадянства в межах від 50 до 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (на період 2024 р. — 3028 грн) та вноситься на спеціальний рахунок, протягом 5 робочих днів з дня ухвалення судом рішення про внесення застави. У разі невиконання іноземцем або особою без громадянства обов'язків, покладених судом чи вчинення ним (нею) порушення законодавства України про державний кордон або про правовий статус іноземців та осіб без громадянства, внесена застava за клопотанням відповідного органу (підрозділу) або з ініціативи суду звертається судом у дохід держави.

Закон не визначає підстав для повернення застави, це становить правову невизначеність і порушення права до володіння, користування та розпорядження своєю власністю. Наприклад, існують умови, за яких неможливо ідентифікувати іноземця або особу без громадянства, забезпечити примусове видворення чи реадмісію особи: неодержання

інформації з країни громадянської належності іноземця або країни походження особи без громадянства чи документів, необхідних для ідентифікації особи. На законодавчому рівні не встановлені обставини, за яких повертають заставу.

Моніторингова група може вивчити позовну (наглядову) справу міграційної служби з приводу звернення до суду для з'ясування правомірності підстав звернення застави в дохід держави або строки неповернення застави у разі, якщо держава не спроможна забезпечити видворення чи реадмісію, та тривалості неможливості ідентифікації особи.

Виявлення випадків порушення права на володіння, користування і розпорядження своєю власністю. Основні критерії оцінення порушення такі:

- ▶ не повернення після звільнення цінностей, грошей, що вилучались під час затримання;
- ▶ безпідставне зволікання з переданням вилучених грошей та цінностей родичам затриманих;
- ▶ не вносять у протокол про адміністративне затримання вилучені речі тощо;
- ▶ не повернення застави після звільнення або закінчення строку дії судового рішення.

3.4. Особливості проведення інтерв'ю із доставленими / затриманими іноземцями та ОБГ

Починати спілкування необхідно із з'ясування чи володіє іноземець або ОБГ українською мовою або мовою, якою володіє монітор. Варто під час відвідування НПМ до територіальних органів ДМС залучати перекладачів. Не рекомендується залучати до послуг перекладача осіб, які працюють в ДМС. З особами, які користуються мовою жестів, можна використовувати спілкування шляхом обміну записками. Можливо використовувати програмне забезпечення в обладнанні, що застосовує монітор, зокрема гугла-перекладача.

Після створення чи наявності всіх умов для спілкування, необхідно представитись і зазначити мету відвідування, розкрити повноваження. Також необхідно запитати в іноземця або ОБГ чи бажає він спілкуватись і відповідати на запитання, наголосити на конфіденційності розмови.

Запитати, чи зручно співрозмовникові розмовляти, чи немає перешкод або загрози протидії від представників ДМС, а також чи бажає спілкуватися наодинці, чи при комусь.

До співрозмовника необхідно звертатись на «ви» (якщо спілкування відбувається українською мовою), на ім'я (не всі іноземці та ОБГ використовують батьківське ім'я після власного), або «пан / пані» з додаванням імені чи прізвища особи. Під час спілкування необхідно уникати слів та словосполучень, що визначає їх процесуальний статус: «затриманий», «депортований», або статус іноземця та ОБГ тощо.

Монітор зобов'язаний попередити співрозмовника, що він не несе відповідальність за повідомлення про скоєння злочину чи іншого правопорушення, як безпосередньо стосовно нього, так і щодо інших осіб.

Пам'ятати про дотримання принципу недискримінації та не з'ясувати (без реальної необхідності реагування на порушення прав людини) соціальний стан, національність, віросповідання, а також не запитувати інформації, що має конфіденційний характер (сексуальні уподобання та орієнтацію), щодо близьких родичів (матері, батька, дружини / чоловіка, дітей), а також інформації, яка не стосується з'ясування питань дотримання прав і свобод.

Під час отримання інформації про порушення прав і свобод, моніторові необхідно зафіксувати час, місце та обставини скоєння порушення, норму права, яку було порушено, коло осіб, причетних до цього, а також можливі докази (наявність свідків та очевидців, документів тощо).

Не допускається форма психологічного чи будь-якого іншого тиску або приниження осіб, що перебувають в установі, з метою отримання необхідної для монітора інформації.

Необхідно попереджати іноземців та ОБГ, що інформація, про яку вони повідомляють монітора, буде перевірятися шляхом огляду документів, а також шляхом вивчення його особової справи.

Під час спілкування з неповнолітніми особами може бути присутній психолог або педагог зі складу членів моніторингової групи.

3.5. Огляд приміщень

З метою виявлення осіб, які були примусово доставлені й не перебувають у спеціальних кімнатах, зробити вибіркового обхід адміністративної будівлі, зокрема коридорів, робочих кабінетів працівників тери-

торіального органу ДМС тощо. У разі сумнівів, що в певному кабінеті перебуває затримана особа, а «власника» кабінету разом з ключами немає, вимагати комісійного відкриття. По ходу руху переконатися, що на всіх дверях кабінетів територіального органу наявні таблички з номерами, назвами відділів, зазначенням посад і прізвищ працівників. Звернути увагу, чи є у службових кабінетах предмети, які можуть бути застосовані для катування чи здійснення психологічного тиску: сувенірні булави, ножі, кастети, молотки, гирі, палки, ломи, мотузки, електрошнур тощо. Наявність подібних предметів на видному місці в службових кабінетах працівників можуть справляти психологічний тиск на особу, яка потрапляє в такий кабінет, навіть якщо жодного наміру в їх протиправному використанні не виявлено.

Якщо в будь-якому приміщенні або коридорі перебуває затримана / доставлена особа, і є підстави вважати, що ця особа затримана, опитати її щодо підстав перебування. Якщо осіб кілька, запропонувати одній особі індивідуальне спілкування. У разі виявлення порушень прав доставлених / затриманих осіб, вжити заходів щодо їх поновлення (організувати повідомлення Центру з надання безоплатної вторинної правничої допомоги про затримання особи, повідомлення рідних, виклик лікаря тощо).

Під час відвідування НПМ варто звернути увагу, чи дотримано інклюзивності будівель і споруд для створення безбар'єрного простору для всіх категорій людей з інвалідністю: з порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху, розумової діяльності та інших маломобільних груп: людей похилого віку, вагітних жінок, батьків з дітьми та інших.

У разі встановлення в приміщеннях територіальних органів ДМС камер відеоспостереження, переконатися в дотриманні права на повагу до приватного життя і що нема відеоспостереження в санітарних кімнатах.

3.6. Підбиття підсумків за участю керівництва

Після проведення відвідування НПМ, група має обов'язково зустрітися з начальником місця несвободи або його заступником для підбиття підсумків. Під час зустрічі необхідно повідомити керівництво місця несвободи про попередні результати візиту, загальну інформацію про хід перевірки та основні зауваження, які виявила моніторингова група

в ході своєї роботи. Починати підсумки варто з виконання попередніх рекомендацій щодо усунення виявлених недоліків, виявлені позитивні моменти, після чого переходити до виявлених порушень.

Необхідно роз'яснити як запобігати та попереджати порушенням прав людини, довести про наявність передових практик, які можна запровадити та які використовуються в інших територіальних органах ДМС, повідомити про звіти та вимоги КЗК та рішення ЄСПЛ.

Наприкінці зустрічі потрібно подякувати керівнику за сприяння в проведенні перевірки. Повідомити, що для опрацювання та вивчення отриманої інформації потрібен час і, орієнтовно, протягом місяця службі буде скерований розширений звіт із зазначенням виявлених недоліків та пропозицій щодо їх усунення. Також надати інформацію, що звіт із відповідними рекомендаціями *за наявності підстав*, може бути направлений до відома та реагування в межах компетенції до органів державної влади, до органів місцевого самоврядування відповідної територіальної громади, іншим органам, організаціям, установам, підприємствам незалежно від форми власності та підпорядкування.

З урахуванням результатів відвідування НПМ Уповноважений (керівник Секретаріату, представник Уповноваженого НПМ, директор Департаменту НПМ) вносить до органів державної влади, державних органів, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності пропозиції щодо запобігання катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поведінки та покарання. З метою усунення виявлених відвідуванням НПМ порушень прав і свобод людини і громадянина Департамент НПМ, регіональне представництво Уповноваженого готують і подають на підпис Уповноваженого подання для внесення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їхніх посадових і службових осіб. У разі виявлення в ході відвідування НПМ необхідності розв'язання питання про відповідність до Конституції України (конституційності) закону України чи іншого правового акта Верховної Ради України, акта Президента України та Кабінету Міністрів України, правового акта Автономної Республіки Крим; офіційного тлумачення Конституції України Департамент НПМ, регіональне представництво Уповноваженого готують і Департамент НПМ подає на підпис Уповноваженому конституційне подання Уповноваженого для внесення до Конституційного Суду України. За наявності достатніх підстав за фак-

тами виявлених за результатами відвідування НПМ порушень та недоліків Департамент НПМ, регіональне представництво Уповноваженого готують і подають на підпис Уповноваженому (керівникові Секретаріату Уповноваженого, представникові Уповноваженого НПМ, директорів Департаменту НПМ) листи до органів державної влади, місцевого самоврядування, організацій, установ, підприємств про ініціювання порушення дисциплінарних проваджень, проваджень у справах про адміністративні правопорушення, кримінальних проваджень, проведення перевірок, ревізій, аудитів підпорядкованих та підконтрольних органів, організацій, установ, підприємств, реалізації інших повноважень Уповноваженого.

Попередити керівництво, що за наслідком складання звіту буде встановлений строк для реагування та надання відповіді. У разі невиконання законних вимог Уповноваженого або представників, Уповноваженого працівник Секретаріату Уповноваженого або представник Уповноваженого складає протокол про адміністративне правопорушення [за ст. 188–40 Кодексу України про адміністративні правопорушення](#).

За результатами відвідування інформація (пресреліз) про виявлені порушення прав людини і громадянина оприлюднюється на офіційному сайті Уповноваженого або іншим способом протягом трьох робочих днів з дня закінчення відвідування.

Звіт відвідування НПМ після погодження Уповноваженим доповідної записки оприлюднюють на офіційному сайті Уповноваженого з дотримання вимог чинного законодавства про захист персональних даних.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1 Алгоритм дій у разі виявлення ознак неналежного поводження

Під час моніторингового візиту головне джерело інформації про порушення — конфіденційне інтерв'ю з доставленими / затриманими іноземцями та/або особами без громадянства, а також матеріали їхніх особових (наглядових, позовних) справ, службових перевірок, журнали та книги обліку. З метою виявлення фактів неналежного поводження може проводитися візуальний огляд іноземців та/або ОБГ, які перебувають на території ДМС та скаржаться на отримання тілесних ушкоджень або на вигляд та за візуальним спостереженням потребують медичної допомоги. У разі наявності тілесних ушкоджень необхідно детально описати їх та обставин отримання, провести фотофіксацію (з дозволу іноземців та/або ОБГ).

Моніторингова група перевіряє наявну інформацію у службовій документації щодо обставин та умов отримання тілесного ушкодження. У разі наявності камер відеоспостереження, розташованих поруч, переглядають і фіксують записи.

Аналізує:

- ▶ факт виклику швидкої допомоги;
- ▶ факт фіксації швидкої допомоги в картці виклику наявних тілесних ушкоджень;
- ▶ у разі направлення іноземця або особи без громадянства до ПТПІ, про якого є або виявлено відомості про отримання ним тілесних ушкоджень — факт письмового інформування прокурора та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини впродовж доби про виявлення в іноземця або ОБГ тілесних ушкоджень;
- ▶ факт звернення іноземця чи ОБГ або їхніх родичів / законних представників / адвоката до правоохоронних органів із заявою про кримінальне правопорушення.

Фіксація монітором факту виявлення неналежного поводження не залежить від суб'єкта, що спричинив тілесні ушкодження. Хто був суб'єктом неналежного поводження (персонал, інші іноземці та/або особи без громадянства, треті особи), важливо лише для звітування.

ДОДАТОК 2

Анкета для спілкування з іноземцями та особами без громадянства

- ▶ Ставити відкриті та загальні питання, щоб налагодити зв'язок: скільки часу особа перебуває в цьому закладі, чи вперше в ньому, чи розуміє навіть із допомогою перекладача свої права та обов'язки, чи пропонували скористатися безплатною правничою допомогою. Необхідно запитати про її враження від обслуговування територіальним органом ДМС.
- ▶ З'ясувати, чи самостійно іноземець або ОБГ прийшли до територіального органу ДМС, чи прийшли на виклик, чи їх доставили.
- ▶ Запитати, чи вважає себе особа затриманою, чи може вільно залишити приміщення територіального органу ДМС.
- ▶ Запитати, чи розуміє, які необхідно подати документи, строки їх подання та строки на оскарження. Чи з першого разу прийняли документи на оформлення? З'ясувати, чи ненадмірний перелік документів вимагають подати представники ДМС.
- ▶ Чи відмовляли в особистому прийомі та чи відмовляли на прийомі приймати документи?
- ▶ Чи знає іноземець або ОБГ про можливість оскарження дій, бездіяльності та рішень представника ДМС до керівництва та до суду?
- ▶ Чи був свідком якихось несподіваних подій або конфлікту за участю представника ДМС та іншого іноземця або ОБГ? Що саме засмутило?
- ▶ У відвертій розмові варто запитати, чи знає співрозмовник про випадки порушення прав інших іноземців чи ОБГ, якщо так — попросити конкретнішу інформацію або назвати осіб, з якими можна про це поговорити.
- ▶ Чи раніше доставляли / затримували представники ДМС? Або ж знає про такі випадки?
- ▶ Як особа розуміє поняття «жорстоке поводження»? Якщо іноземець чи ОБГ повідомляє про випадки жорстокого поводження, варто поставити питання, чи готовий він підтвердити свої слова при представниках правоохоронних органів (прокуратури)? І подати відповідну заяву. У разі відмови — інформація має бути зафіксована на конфіденційній основі для організації подальшої перевірки.

- ▶ На окремі питання варто дати кілька відповідей на вибір особи — питання щодо доступу до санітарного вузла та питної води.
- ▶ Запитати, які він вбачає недоліки та з ким варто поспілкуватись.

ДОДАТОК 3

Анкета фіксації результатів відвідування НПМ для цього типу місця несвободи

Карта спостереження

(заповнюють члени моніторингової групи)

Установа для моніторингу _____

(найменування установи)

Дата «__» _____ 20__ року, час відвідування _____

(год, хв)

1. Керівництво установи

1	Керівник територіального органу ДМС (П. І. Б.)	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
2	Працівники установи, які присутні під час моніторингу (посада, П. І. Б.)	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/>

Обставини, що перешкоджають проведенню моніторингу, вказати причини, пояснення керівництва установи _____

2. Загальна інформація про установу

Рік побудови установи _____;

Кількість іноземців / осіб без громадянства на час моніторингу

_____;

Кількість персоналу _____.

_____.

3. Право на життя та безпечні умови утримання (ст. 2 ЕКПЛ)

Критерій оцінювання	Відповідність до критерію	
<p>Чи відомий іноземцям та особам без громадянства алгоритм дій у разі оповіщення «пожежа», «повітряна тривога», «евакуація» (зазначити)</p>		
<p>Чи наявне найпростіше укриття? (якщо так, зазначити в окремих нотатках детальний опис, забезпечення обладнанням, необхідним майном, лікарськими засобами, питною водою та продуктами харчування). Ознайомитись із актом прийняття в експлуатацію укриття. Якщо ні, то які алгоритм дій відвідувачів, доставлених та затриманих</p>	так	немає
<p>Чи розміщені в доступному місці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ план евакуації у разі пожежі ▶ алгоритм дій у разі оголошення повітряної тривоги (вказівники напрямку руху) ▶ вогнегасники з відповідним терміном придатності 	так так	немає немає
<p>Чи наявні випадки насильницької смерті, суїцидів (отримати перелік інформаційних листів та довідок за методичними рекомендаціями)</p>	так	ні

4. Виявлення випадків катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність, поводження чи покарання (ст. 3 ЄКПЛ)

Критерій оцінки	Відповідність критерію	
Чи відомі іноземцям та ОБГ випадки катування / жорстокого поводження? <i>(зазначити)</i>		
Візуальні ушкодження іноземців чи ОБГ <i>(якщо так, зазначити в окремих нотатках детальний опис ушкоджень та обставини їх отримання, фотофіксація)</i>	так	немає
Наявність скарг іноземців чи ОБГ на катування, інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, види поводження під час перебування в установі <i>(якщо так, зазначити, які саме — стислий зміст, конкретні факти)</i>	так	немає
Чи пов'язані скарги з незаконними діями службових або інших осіб? <i>(зазначити)</i>	так	немає
Чи проходили постраждалий(лі) медичний огляд з метою фіксації тілесних ушкоджень? <i>(зазначити причини відмови)</i>	так	ні
Чи погоджується постраждалий(лі) подати офіційну скаргу на неправомірні дії адміністрації установи? <i>(зазначити причину відмови)</i>	так	ні
Проведення перевірок за випадками неправомірних дій персоналу тощо <i>(зазначити)</i>	так	ні

Чи трапляються конфлікти (бійки) між іноземцями або ОБГта персоналом?		
Як часто? (зазначити)		
Як залагоджуються можливі конфлікти між іноземцями / ОБГ та персоналом?		
(зазначити)		
Проведення процесуальних, адміністративних дій	Понад 8 годин на день	Без перерви через кожні 2 години

4.1. Умови тримання іноземців / ОБГ в територіальному органі ДМС (ст. 3 та/або 8 ЄКПЛ)

Критерій оцінювання	Спеціальна зона для затриманих	Спеціальна зона для затриманих
У разі наявності пристосованих приміщень		
Блок санпропускник: <ul style="list-style-type: none"> ▶ роздягальня ▶ душова з достатньою кількістю кабінок для миття ▶ санітарний вузол 		
Приміщення для тримання іноземців / ОБГ: <ul style="list-style-type: none"> ▶ наявність спальних місць ▶ забезпечення необхідним інвентарем 		
Санітарно-гігієнічний стан приміщень (зазначається)		

Природне освітлення (достатнє для читання та писання)		
достатнє недостатнє на вікнах жалюзі		
Штучне освітлення: лампи-жарівки		
справне несправне		
Нічне освітлення		
наявне потребує ремонту нема		
Електромережі та електроприлади (розподільчі щити, побутові розетки, кип'ятильники, тощо)		
впорядковані з порушенням ізоляції потребують ремонту		
Вентиляція (стан зазначається)		
примусова природна припливна доступ до свіжого повітря доступу нема		
Вентиляція примусового типу (якщо є)		
функціонує не функціонує		
Опалення		
централізоване власна котельня		
функціонує не функціонує (за сезоном)		
температурний режим (зазначається) не нижче від +18 °C під час опалювального сезону		
Туалет		
обладнаний автоматичним змивом не обладнаний		

санітарно-гігієнічний стан (зазначається)		
Умивальник		
кількість, усього _____, достатня недостатня		
Доступ до питної води та харчування		
вода надходить постійно перекриває персонал відкритий доступ до питної води бачок для питної води забезпечення 3-разовим харчуванням		
санітарно-гігієнічний стан (зазначається)		
Наявність постільних речей у кожного іноземця / ОБГ		
матрац, подушка, ковдра 2 простирадла, наволочка		
стан постільної білизни, прання, прожарювання (зазначається)		
Двори для прогулянок		
упорядкованість території (зазначається)		
наявність спортивного майданчика та його обладнання (зазначається)		
стан порядку, чистота (своєчасність прибирання)		
Наявність скарг на неналежні умови тримання (короткий опис)		

5. Право на працю та захист від експлуатації (ст. 4 ЄКПЛ)

Залучення до праці		
Чи не залучає адміністрація зазначеної установи до робіт з прибирання території ДМС? (порушення)	примусово	за згодою

6. Дотримання права на свободу та особисту недоторканність (ст. 5 ЄКПЛ)

Наявність законних підстав перебування в місці несвободи		
<p>- рапорт про доставлення іноземця / ОБГ</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ протокол про адміністративне затримання ▶ судове рішення про затримання з метою ідентифікації та/або забезпечення примусового видворення за межі території України або затримання з метою забезпечення передачі відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію (зазначається) 		
<p>Строки перебування</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ до 3-х годин ▶ до 3 діб у разі наявності відповідного приміщення для утримання (зазначається) 		
<p>Повідомлення про перебування</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ повідомлення до БВПД про заяву утримуваних про залучення адвоката або отримання правничої консультації ▶ виклик перекладача ▶ служба у справах дітей (у разі перебування неповнолітнього) ▶ повідомлення родичам (дипломатичній установі (консульству країни походження) (зазначається) 		
<p>Віковий статус</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ малолітній чи неповнолітній без супроводу ▶ малолітній чи неповнолітній із супроводом батьків або одним із них ▶ малолітній чи неповнолітній із супроводом родичів 		

<p>Підстава звільнення</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ застава ▶ закінчення 3-х годин <p>(зазначається)</p>		
<p>Загальний висновок щодо дотримання права на свободу (зазначається)</p>		

7. Дотримання права на приватність (ст. 8 ЄКПЛ)

<p>Відповідність встановлених систем відеоспостереження та нагляду</p>		
<ul style="list-style-type: none"> ▶ інформування іноземців / ОБГ, відвідувачів про ведення відеоспостереження ▶ чи охоплює санітарний вузол (порушення) <p>(зазначається)</p>		
<p>Можливість телефонних розмов, побачень</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ окреме приміщення ▶ надання приватних бесід ▶ можливість користування власним телефоном <p>доступ до інтернету (зазначається)</p>		
<p>Загальний висновок щодо дотримання права на приватність (зазначається)</p>		

8. Дотримання права на правову допомогу та на ефективні засоби юридичного захисту (ст. 13 ЄКПЛ)

Доступ до захисника (адвоката) та перекладача			
<ul style="list-style-type: none"> ▶ <i>обладнання кімнати для проведення побачень із захисником</i> ▶ <i>надання побачень без обмежень</i> ▶ <i>забезпечення приватності побачень</i> 			
Доступ до інформації про свої права	повідомлення консульства про затримання		
	наявність брошур, нормативно-правових документів про права іноземців / ОБГ доступною мовою		
	наявність інформаційних стендів про права іноземців / ОБГ		
Сприяння адміністрації установи в отриманні документів, що стосуються іноземців / ОБГ (встановлення особи тощо)			
<ul style="list-style-type: none"> ▶ <i>надання копій документів, надання можливості ознайомитися зі своєю справою, а в разі затримання — можливість зберігати при собі документи та їх копії</i> 			
Право на скаргу			
Можливість викладати пропозиції, заяви та скарги в усній або письмовій формі від свого імені			
<ul style="list-style-type: none"> ▶ <i>наявність скриньки скарг</i> ▶ <i>порядок реєстрації та своєчасне направлення скарг</i> ▶ <i>ознайомлення з відповідями на відправлену кореспонденцію</i> 			
Порядок реєстрації та направлення скарг, що не підлягають переглядові			
Можливість оскаржити рішення адміністрації			
<ul style="list-style-type: none"> ▶ <i>правоохоронні органи (МВС, ДМС, СБУ, ДБР)</i> ▶ <i>органи прокуратури</i> ▶ <i>суд</i> ▶ <i>омбудсман</i> 			
Наявність стендів з інформацією про порядок звернення до компетентних органів та організацій (адреси, номери телефонів гарячих ліній, графіки прийому з особистих питань тощо)			
Особистий прийом начальника служби (наявність графіка, розв'язання питань)			

10. Дотримання прав людей з інвалідністю, ВІЛ / СНІДом, інших вразливих категорій (ст. 3, 8 чи 14 ЄКПЛ)

Особливості умов тримання		
Доступність будівлі / будівель для малорухомих груп підопічних <i>(пандус з нахилом не більше ніж 1:12. Ширина пандуса повинна бути не менше ніж 1,2 м за одnobічного руху і не менше ніж 1,8 м — за двобічного. На початку і кінці пандуса слід передбачати горизонтальні площадки завдовжки не менше ніж 1,5 м)</i>	так	ні
Наявність у санітарних вузлах спеціальних умов для іноземців / ОБГ, відвідувачів з особливими потребами <i>(ДБН В.2.2-9 і ДБН В.2.2-17)</i>		

11. Право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (ст. 1 Протокол 1 ЄКПЛ)

Майно іноземців / ОБГ	так	ні
▶ можливість використовувати власні телефони та речі ▶ (інше зазначається)		
Забезпечення права на внесення застави		
Зберігання цінностей, грошей тощо		
▶ Оформлення вилучення протоколом про адміністративне правопорушення чи затримання ▶ Оформлення акта про повернення		

12. Право на захист від видворення (ст. 2, 3 ЄСПЛ) та на захист від колективного вислання іноземців і право на процедурні гарантії у разі вислання іноземців (ст. 4 Протокол 4 та ст. 1 Протокол 7 ЄСПЛ)

Перевірити підстави для видворення

Забороняється колективне вислання іноземців.

Іноземець, який законно проживає на території держави, не може бути висланий за її межі інакше, ніж на виконання рішення, прийнятого відповідно до закону, і повинен мати можливість:

- ▶ наведення доводів проти свого вислання;
- ▶ перегляду своєї справи;
- ▶ представлення з цією метою перед компетентним органом або перед особою чи особами, призначеними цим органом.

ДОДАТОК 4

Нормативно-правові акти, що визначають права осіб, які утримуються в місці несвободи та регулюють діяльність закладу

1. Конституція України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України, в редакції 01.01.2024 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Кримінальний кодекс України, в редакції 01.01.2024 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
5. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text>.
6. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>.
7. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>.
8. Закон України «Про імміграцію», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#top>.
9. Закон України «Про безоплатну правничу допомогу», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.
10. Указ Президента від 30 травня 2011 року N 622/2011 «Про Концепцію Державної міграційної політики», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/622/2011#Text>.
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 р. № 1110 «Про затвердження Типового положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1110-2003-%D0%BF#Text>.
12. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 червня 2011 р. N 658 «Про утворення територіальних органів Державної міграційної служби», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2011-%D0%BF#Text>.

13. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 р. № 563 «Про затвердження Типового положення про територіальні органи міністерства та іншого центрального органу виконавчої влади», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-2011-%D0%BF#top>.
14. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1363 «Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної правничої допомоги про випадки затримання, адміністративного арешту або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою», https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2011-%D0%BF?find=1&text=%D0%B4%D0%BC%D1%81#w1_1.
15. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2012 р. № 150 «Про затвердження Порядку продовження строку перебування та тимчасового проживання, продовження та скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150-2012-%D0%BF#Text>.
16. Постанова Кабінету Міністрів України від 07 березня 2012 р. № 179 «Про затвердження Порядку провадження за заявами іноземців та осіб без громадянства про добровільне повернення», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2012-%D0%BF#Text>.
17. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2012 р. № 196 «Про затвердження Положення про посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/196-2012-%D0%BF#Text>.
18. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2012 р. № 197 «Про затвердження Положення про проїзний документ особи, якій надано додатковий захист», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/197-2012-%D0%BF#Text>.
19. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2012 р. № 199 «Про затвердження Положення про посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/199-2012-%D0%BF#Text>.
20. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2012 р. № 202 (Дію Постанови відновлено згідно з Постановою КМ № 415 від 12.06.2013) «Про затвердження Положення про посвідчення біженця», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-2012-%D0%BF#Text>.
21. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2012 р. № 203 (Дію Постанови відновлено згідно з Постановою КМ № 415 від 12.06.2013)

- «Про затвердження Положення про проїзний документ біженця», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203-2012-%D0%BF#Text>.
22. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2012 р. № 251 «Про затвердження Порядку оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання і технічного опису їх бланків та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 р. № 1983», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/251-2012-%D0%BF#Text>.
 23. Постанова Кабінету Міністрів України від 04 березня 2013 р. № 130 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для забезпечення надання безоплатної вторинної правничої допомоги та послуг з медіації», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130-2013-%D0%BF#n9>.
 24. Постанова Кабінету Міністрів України від 04 грудня 2013 р. № 884 «Про затвердження Порядку підтвердження достатнього фінансового забезпечення іноземців та осіб без громадянства для в'їзду в Україну, перебування на території України, транзитного проїзду через територію України і виїзду за її межі та визначення розміру такого забезпечення», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2013-%D0%BF#Text>.
 25. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 березня 2014 р. № 121 «Про затвердження Порядку надання медичної допомоги іноземцям та особам без громадянства, які постійно проживають або тимчасово перебувають на території України, які звернулися із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, та яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, та компенсації вартості медичних послуг і лікарських засобів, наданих іноземцям та особам без громадянства, які тимчасово проживають або перебувають на території України», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121-2014-%D0%BF#Text>.
 26. Постанова Кабінету Міністрів України від 07 травня 2014 р. № 154 «Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення проїзного документа біженця з безконтактним електронним носієм», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2014-%D0%BF#Text>.

27. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 669 «Порядок отримання, вилучення з Єдиного державного демографічного реєстру та знищення відцифрованих відбитків пальців рук особи», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/669-2014-%D0%BF#Text>.
28. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року № 360 «Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text>.
29. Постанова Кабінету Міністрів України від 04 червня 2014 року № 289 «Про затвердження Порядку оформлення документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, громадянам, які проживають на тимчасово окупованій території України», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/289-2014-%D0%BF#Text>.
30. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2015 року № 144 «Про затвердження норм харчування іноземців та осіб без громадянства, що розміщуються в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, пунктах тимчасового розміщення біженців Державної міграційної служби», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/144-2015-%D0%BF#Text>.
31. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 832 «Про особливості соціального захисту розлучених із сім'єю дітей, які не є громадянами України», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/832-2016-%D0%BF#Text>.
32. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 2017 р. № 784 «Порядок ведення Єдиного державного демографічного реєстру та надання з нього інформації, взаємодії між уповноваженими суб'єктами, а також здійснення ідентифікації та верифікації», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2017-%D0%BF#Text>.
33. Постанова Кабінету Міністрів України від 01 березня 2017 р. № 118 «Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2017-%D0%BF#Text>.
34. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 р. № 321 «Про затвердження зразка, технічного опису бланка та Порядку оформлення, видачі, обміну, скасування, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсною та знищення посвідки на постійне проживання», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/321-2018-%D0%BF#Text>.

35. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 р. № 322 «Про затвердження зразка, технічного опису бланка та Порядку оформлення, видачі, обміну, скасування, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсною та знищення посвідки на тимчасове проживання», <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennya-zrazka-tehnicnogo-33>.
36. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2018 р. № 403 «Про затвердження Порядку визначення спеціального рахунка для внесення застави, яка застосовується у справах за адміністративними позовами», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/403-2018-%D0%BF#Text>.
37. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 605-р «Про затвердження плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 року», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2012-%D1%80#Text>.
38. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 780-р «Про затвердження плану заходів із запровадження документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, у які імплантовано безконтактний електронний носій, і створення національної системи біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства на 2014–2017 роки», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2014-%D1%80#Text>.
39. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2015 р. № 1411-р «Про схвалення Концепції здійснення першочергових заходів з реформування Державної міграційної служби», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1411-2015-%D1%80#top>.
40. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2015 р. № 1428-р «Про схвалення Концепції створення національної системи ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1428-2015-%D1%80#Text>.
41. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р «Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text>.
42. План заходів з реалізації державної міграційної політики України на період до 2025 року, <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/public-consultation/discussion/15959.html>.

43. Наказ МВС України від 07.09.2011 р. № 649 «Про затвердження Правил розгляду заяв та оформлення документів, необхідних для вирішення питання про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, втрату і позбавлення статусу біженця та додаткового захисту і скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1146-11#Text>.
44. Наказ МВС України від 25.04.2012 № 363 «Про затвердження Порядку розгляду заяв іноземців та осіб без громадянства про продовження строку перебування на території України», втратив чинність 2023 р., <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1792-23#n6>.
45. Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Адміністрації Державної прикордонної служби України від 17.04.2012 № 336/268/254 «Про матеріально-побутове і медичне забезпечення іноземців та осіб без громадянства, що утримуються в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, і пунктах тимчасового тримання та спеціально обладнаних приміщеннях», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0748-12#Text>.
46. Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Адміністрації Державної прикордонної служби України від 17.04.2012 № 336/268/254 «Порядок надання медичної допомоги іноземцям та особам без громадянства, що утримуються в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, Державної міграційної служби України і пунктах тимчасового тримання та спеціально обладнаних приміщеннях Державної прикордонної служби України», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0749-12#n2>.
47. Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України від 23.04.2012 № 353/271/150 «Про затвердження Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-12#Text>.
48. Наказ МВС України від 11.03.2013 р. № 228 «Про затвердження Порядку ведення Державною міграційною службою України Довідково-інформаційного реєстру перекладачів», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0801-13#Text>.

49. Наказ МВС України від 15.07.2013 № 681 «Про затвердження Тимчасового порядку розгляду заяв для оформлення посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання», втратив чинність 2019 р., <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1335-13#Text>.
50. Наказ МВС України від 28.08.2013 р. №825 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення Державною міграційною службою України», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1654-13#Text>.
51. Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства освіти і науки України від 04.09.2013 № 850/536/1226 «Про затвердження Порядку проведення заходів щодо здійснення нагляду та контролю за виконанням законодавства в міграційній сфері», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1683-13#Text>.
52. Наказ МВС України від 17.12.2013 № 1235 «Про затвердження Інструкції про порядок прийняття Державною міграційною службою України та її територіальними органами рішень про заборону в'їзду в Україну іноземцям та особам без громадянства», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0025-14#Text>.
53. Наказ МВС України від 20.07.2015 № 884 «Про затвердження Порядку обчислення строку тимчасового перебування в Україні іноземців, які є громадянами держав з безвізовим порядком в'їзду», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0944-15#Text>.
54. Наказ МВС України від 17.12.2015 №1586 «Про затвердження Положення про Центр соціальної інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, Державної міграційної служби України», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0337-16#Text>.
55. Наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства соціальної політики України від 02.02.2015 № 41/119/95 «Про затвердження Порядку взаємодії закладів охорони здоров'я, територіальних органів та установ Державної міграційної служби, Державної прикордонної служби та державної служби зайнятості для організації надання медичної допомоги з туберкульозу іноземцям та особам без громадянства, які перебувають в Україні», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0194-15#Text>.
56. Наказ Міністерства внутрішніх справ, Міністерства закордонних справ, Міністерства соціальної політики, Міністерства осві-

- ти і науки, Служби зовнішньої розвідки, Служби безпеки України від 29.04.2015 № 494/132/467/497/141/281 «Про затвердження Методики аналізу ризиків з метою протидії нелегальній міграції», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0587-15#Text>.
57. Наказ МВС України від 29.02.2016 № 141 «Про затвердження Інструкції про порядок утримання іноземців та осіб без громадянства в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0337-16#Text>.
58. Наказ МВС України від 28.03.2016 № 217 «Про затвердження Вимог до матеріально-побутового забезпечення біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, що проживають у пунктах тимчасового розміщення біженців», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0833-16#Text>.
59. Наказ МВС України, Державної прикордонної служби України, Державної міграційної служби України від 10.08.2016 № 772 «Про затвердження Інструкції про порядок дій посадових осіб Державної прикордонної служби України та взаємодії з територіальними органами Державної міграційної служби України під час звернення іноземців чи осіб без громадянства із заявами про визнання біженцями або особами, які потребують додаткового захисту», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0587-15#Text>.
60. Наказ МВС України від 06.11.2018 р. № 891 «Про затвердження Порядку організації та проведення особистого прийому громадян у Державній міграційній службі України», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1350-18#Text>.
61. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 14.06.2018 № 503 «Про затвердження Положення про пункти тимчасового розміщення біженців», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0788-18#Text>.
62. Наказ Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України від 30 січня 2018 року № 256/5/65 «Про затвердження Порядку взаємодії органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, та органів Державної прикордонної служби України під час здійснення виконавчого провадження», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0133-18#Text>.
63. Наказ МВС України від 18.10.2019 р. № 875 «Про затвердження Вимог до відцифрованого образу обличчя особи, фотокарток, що подаються для оформлення або обміну документів, що посвідчують

- особу, підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи, та фотографічного зображення на них», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z1146-19#Text>.
64. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948, ухвалена і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
 65. Конвенція ООН про статус біженців, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text.
 66. Протокол до Конвенції ООН про статус біженців, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_363#Text.
 67. Керівні принципи щодо міжнародного захисту: «Альтернатива втечі / Переміщення всередині країни» в контексті статті 1А(2) Конвенції 1951 року та/або Протоколу 1967 року, що стосуються статусу біженця, https://www.unhcr.org/ru/wp-content/uploads/sites/73/2019/12/Альтернатива_Бегства_или_Перемещения_Внутри_Страны.pdf.
 68. Коментарзпозбавленнястатусубіженця(доведення,тягардоведення тощо), https://www.unhcr.org/ru/wp-content/uploads/sites/73/2019/12/Комментарий_по_вопросу_лишения_статуса_беженца.pdf.
 69. Керівництво з міжнародного захисту № 8: Звернення дітей по надання притулку відповідно до статей 1(А)2 та 1(F) Конвенції 1951 року та/або Протоколу 1967 року щодо статусу біженця, https://www.unhcr.org/ru/wp-content/uploads/sites/73/2019/12/обращение_детей_за_предоставлением_убежища.pdf.
 70. Керівні принципи міжнародного захисту: Припинення статусу біженця згідно зі статтями 1С(5) та (6) Конвенції про статус біженців 1951 року («Положення про припинення»), https://www.unhcr.org/ru/wp-content/uploads/sites/73/2019/12/прекращение_статуса_беженца.pdf.
 71. Керівні принципи міжнародного захисту: Припинення статусу біженця згідно зі статтями 1С(5) та (6) Конвенції про статус біженців 1951 року («Положення про припинення»), https://www.unhcr.org/ru/wp-content/uploads/sites/73/2019/12/Прекращение_статуса_беженца_согласно_статьи_1С_5_и_6_.pdf.
 72. Основні принципи міжнародного захисту: Застосування положень про виключення: Стаття 1F Конвенції 1951 року про статус біженців, https://www.unhcr.org/ru/wp-content/uploads/sites/73/2019/12/Применение_положений_об_исключении.pdf.

73. Механізми міжнародної співдіяльності з розподілу відповідальності та тягаря у випадках масового напливу біженців, <https://www.unhcr.org/ru/wp-content/uploads/sites/73/2019/12/распределение бремени в случае наплыва беженцев.pdf>.
74. Керівництво з міжнародного захисту. Заяви на надання статусу біженця з релігійних мотивів відповідно до Статті 1А (2) Конвенції 1951 р. та Протоколу 1967 р., що стосується Статусу біженця <https://www.unhcr.org/ru/wp-content/uploads/sites/73/2019/12/статус беженца по религиозным мотивам.pdf>.
75. Джерело з міжнародних документів ООН зі статусу шукачів притулку. <https://www.refworld.org/ru>.

ДОДАТОК 5

Рекомендації щодо заповнення звіту

I. Вступ

1.1. За результатами проведення відвідування повинен бути підготовлений звіт, у якому відображають інформацію про:

- ▶ найменування місця несвободи;
- ▶ склад групи НПМ;
- ▶ попередні зауваження.

1.2. Звіт формує керівник групи НПМ на підставі інформації та матеріалів, що надали всі члени групи НПМ.

II. Факти, виявлені під час відвідування

2.1. Висвітлюються виявлені порушення та недоліки із зазначенням норми міжнародного та/або національного законодавства, опис виявлених порушень, їх наслідки, підтверджувальні документи, матеріали, результати опитування (фото) або інша додаткова інформація (із зазначенням порушеного права та порядковим номером).

Катування та інші форми жорстокого поводження

1. _____
2. _____
3. _____

Порушення прав на _____

4. _____
5. _____
6. _____

III. Рекомендації

1. _____.
2. _____.
3. _____.

До звіту подаються такі документи та матеріали:

ДОДАТОК

Керівник групи НПМ

(посада)

(підпис)

(П.І.Б.)

Додаток до Звіту

**Уповноваженому
Верховної Ради України
з прав людини
Дмитру ЛУБІНЦЮ**

Прізвище, ім'я, по батькові

Правовий статус, посада

Найменування місця несвободи

Адреса, контактний номер телефону

ПОЯСНЕННЯ

Зміст частини 1 статті 63 Конституції України про те, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом, мені зрозумілий.

Мені роз'яснено, що відповідно до ч. 3 ст. 19–1 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» опитування осіб, які перебувають у місцях несвободи, з метою отримання інформації стосовно поводження з цими особами й умов їх тримання, а також опитування інших осіб, які можуть надати таку інформацію, ведеться без третіх осіб та за умов, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування.

підпис

Пояснення бажаю давати _____ мовою.

Пояснення _____ (бажаю (не бажаю) давати власноручно.

З приводу поставлених мені питань можу пояснити таке:

Перелік питань:

1. _____
2. _____
3. _____

Відповідь на 1 питання:

Відповідь на 2 питання:

Відповідь на 3 питання:

До пояснень додається (у разі наявності додатків):

1. _____
2. _____

Наприкінці опитування зазначити, вибравши потрібне:

З моїх слів записано вірно, мною прочитано, уточнень, зауважень та доповнень немає.

Написано власноручно, уточнень, зауважень та доповнень немає.

Мною прочитано, викладаю наступні уточнення, зауваження та доповнення:

_____.202_р.

підпис П.І.Б.

У разі відмови опитуваної особи відповідати на поставлені питання робиться позначка:

Від надання відповідей на поставлені питання відмовився(-лася).

Від підписання наданого пояснення відмовився (-лася).

Опитав учасник групи НПМ

посада

підпис

П. І. Б.

Національний превентивний механізм (НПМ) створено в Україні у 2012 році відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти катувань (ФПКПК). Основна ідея НПМ полягає в запровадженні системи регулярних незалежних відвідувань будь-якого місця несвободи з метою запобігання та захисту утримуваних там осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання.

Здійснення функцій НПМ покладено на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Відвідування місць несвободи відбувається за моделлю «Омбудсмен+»: працівники Офісу Омбудсмена спільно з активістами громадянського суспільства.

В Україні функціонування НПМ забезпечує Департамент з питань реалізації Національного превентивного механізму Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Інформацію про НПМ можна знайти за посиланням:
<https://ombudsman.gov.ua/>

UKR

www.coe.int

Рада Європи є провідною організацією із захисту прав людини на континенті. Вона нараховує 46 держав-членів, включно з усіма державами — членами Європейського Союзу. Усі держави — члени Ради Європи приєдналися до Європейської конвенції з прав людини — договору, спрямованому на захист прав людини, демократії та верховенства права. Європейський суд з прав людини здійснює нагляд за виконанням Конвенції у державах-членах.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE